

Leima Evelin:

„Tervtä teid ülembsootska
aamõtih ja soovi uma
rahvalõ süämega
kaemist ja edenemist.”

lk 2

Pärnoja Ülle:

„Pangõ’ kirja
10.–11. august 2024,
sis olõt jälki’
kostipääväle oodõt.”

lk 9

Valgu Meel:

„Latsiga ti kõnõlõgõ,
umah keeleh arotagõ,
latsil kiil tulõ ladusahe,
seto sõna’ selegehe.”

lk 10

Setomaa

Hind 1.50 eurot

August 2023, nr 8 (405)

Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm

Vahel Setomaa valla leht

Seto Kuningriik Rõsna küläh

5. augustil tulli’ kokko seto’ ja näide sõbra’ Rõsna küllä, nä tulli’ kuningriigipääväle. Hulga oll nuidki’, kiä’ olli’ Setomaal edimäist kõrda. Šoo külä om väigokõnõ, a illos uma järvega’. Teno järvele oll šool kõrral jäl’ merevägigi’ kohalõ tulnu’ ja oll illos kaia’, ku tä üle vii tull. Rahvast oll hulga, küläplats hõste jaet kõigi vaihõl, mitmõl puul olli’ eissagamatsõ’ tegemisõ’ ja olõmisõ’.

LÕIVU MERLIN

Rõsna külä illo kiteti. Samah kõrraldaja’ ütli’, öt ku ma olõs siih mõnõ kuu iist olnu’, sis oll hoops tõnõ pilt. Suur pido pand külärähva viil inäbä ütehkuuh tüüd tegemä ja kodokotust kõrda kobendamma ja kindlahe tugõvdas kogokunna umavaihölist läbisaamist.

Rõsna külä om Poloda nulgah ja siih eläs umbõs 60 inemist tšuu üle kuvvõ ruutkilomeetri pääl. Kuningriigipääväl joudsõ siih’ küllä tuhandit setokõisi, näide sõpru ja huvilisi. Siih sai’ kokko tutva’ ja sugulasõ’, kiä’ olõ-õs pikkä aigu üts-tõist nännü’.

Pääle ilosa ilma oll hulga huvtavvi võistluisi, kost õga-üts võidsõ õigõ ettevalmstusõ kõrral osa saia’. Tõõsõ’ jälki’ sai’ kõkkõ toimõtamist päält

kaia’. Rahva ette tulli’ kõgõ pareba’ laulja’, tandsja’, pilimehe’, näpotüütegijä’, erinevä’ meistri’. Kõiki tarkuisi om pikält ja põhäligult opit. Mõni om eräle opnu’, tõsõlõ om tuu tulnu’ loomuligult eloga’.

Aestagidõ joosul omma’ võistlusõ’ lännü’ tõõsõst, midägi’ om mano tulnu’ ja midägi’ om mant ar’ lännü’. Šool kõrral oll kuningriigipäiv jo 30. kõrda ja kindlahe tulõ nii pikä ao joosul plaanõ veidõ tõistõ säädä’.

Šool kõrral tege suurt hüv-vämiilt, öt sorditi vällä ka’ seto keele kõnõlõja. Kultuuri alostala om õgal rahval uma kiil. Seto’ omma’ hinnäst leelotanu’ UNESCOhe, a vaivald tuud olõs saanu’ tetä’ eestikeelitsidõ tõlkõtekstega’. Hüä om kaia’ tuudki’, öt meistridõ uma’ latsõ’ korjasõ’ avvukotussit.

Lätt edesi lk 2

Lauldas „Hiirot“.

Sundelli Harri pilt

XXX Seto Kuningriigi ülembsootska ja meistri’

- Ülembsootska - Leima Evelin
- Kuninga sõnolinõ - Valgu Meel
- Kuningriigi pillimiis - Sarvõ Jaan
- Kuningriigi pillimehe eripreemia - Hiiobi Brett
- Kuninga kargusõkargaja - Ahvena Marika
- Kuninga nuur kargusõkargaja - Paltseri Ilo
- Kuninga kasatskilüüjä - Ahona Kaupo
- Kuninga kasatskilüüjä eripreemia - Saarmi Ekke
- Kuninga leeväküdsäjä - Kikas Märt (nr 4)
- Rahva lemmik - Harrõoro Talo (nr 3)
- Kuninga piiraguküdsäjä - Harrõoro Talo (nr 3)
- Kuninga sõirategijä - Kala Ingrid (nr 5)
- Rahva lemmik - Luigasõ Inara (nr 2)
- Kuninga ollõtegijä - Täpsi Aivar (nr 6)
- Rahva lemmik - Tuvi Toomas (nr 7)
- Kuninga taarategijä - Sõrmusõ Paul (nr 3)
- Rahva lemmik - Kotovi Heldur (nr 7)
- Kuninga vereväviinatægijä - Valgu Uno (nr 1)
- Kuninga hañsaajaja - Munga Albert (nr 12)
- Rahva lemmik - Kotovi Heldur (nr 4)
- Kuninga näpotüütegijä - Lõvi Laine (nr 17)
- Rahva lemmik - Raudigu Laura (nr 18)
- Kuninga vägümiis - Järveküla Raivo
- Kuninga kalamiis - Kinksi Riho
- Kimmäs seto keele kõnõlõja - Vabarna Maret

Latsipäävä nuursootskast ja meistridõst valiti:

- Nuursootska - Palolilli Pärtel
- Kafus - Künnapuu Samuel
- Pernaane - Bergi Johanna
- Pillimiis - Juhani Ell

Avvu XXX Seto Kuningriigi meistridõlõ.

Sundelli Harri pilt

Hüä seto rahvas!

Tervtä teid ülembsootska aamõtist ja soovi uma rahvalõ süämege kaemist ja edenemist.

Sooaastaganõ juubelikuningriik tull' mullõ tõistmuudu – tiidse, õt umah kodoküläh hindäga ütevanah kuningriigih pia ma paku pääle astma. Vanavanaimä havva pääl sai ma tuu tiidmise. Panni ma kündle sinnä' palama, vaha-kündle valvamma.

Pillihelü, seto tands, umah keeleh kõnõlõminõ, leelo-taminõ, sündmuusi kõrraldaminõ, latsi ja nuuriga tegeleminõ, SA Seto Kultuuri Fondi projekti' – kõik nõo' tegemisõ' om kõitnü' minno aastidõ joosul Setomaaga.

Jo edimäne nätäl ülembsootskana oll' käumiisi ja kõrraldamiisi täüs – kõnõlõmiisi ja kirotamiisi Sõrvõ seerest Talina liinani. Võti hindä pääle Setomaa ala kõrraldamisõ Treskih, kostipäivä joudsõ avama Velña küllä. Tennä kõiki perrit ja kotussit, kiä' küläliisi vasta võti' ja lõpmalda pallõ tuu hüäs tüüd tei'.

Tennä süämeest toetusõ iist Rõsnah. Ilosat suvõaigu kõigilõ!

LEIMA EVELIN
Setomaa ülembsootska

Seto Instituut and' kuningriigipääväl üle tiidüstõie konkursi preemia'

Soo aastak oll' jo ütsäs kõrd, ku Seto Instituut and' vällä preemijit kõgõ parembilõ tiidüs- ja uurimistõie. Konkursilõ oll' saadõt kolm gümnaasiumi uurimistüüd, kats bakalaureusõtüüd, üts magistrütüü ja üts proseminaritüü. Võinu' olla' inämp!

KÜLVIGU HELEN

Gümnaasiumitõiest peeti kim-mämbäst kattõ tüüd: Kõomäe Käroli tüüd „Võim ja vabadus Setomaal Seto kuningriigis ülemsootskade näitel“ ja Turvasõ Triinu tüüd „Inimese elutähtpäevadega seotud kombed läbi aegade seto kombestiku näitel“. Mõlõba' tüü' omma' kirotõt Vahtsõliina gümnaasiumih. Instituudi nõvvukogo tahasi väiga kittä' Vahtsõliina gümnaasiumi oppajat Nageli Külliket, kiä om avitanu' nuid gümnaasiumiopilaisi, kiä' tahtva' uma uurimisõtüü Setomaaga kõitüä'.

Bakalaureusõtõiest arvati preemia väärilidsõst Keerpalu Agnese tüü „Seto keel ja kultuur ning nende õpetamiseks ole-masolevad õppematerjalid Värskä lasteaia näitel“. Tunnus-tusõ väärilidsõst arvati ka Vau Karini proseminaritüü „Seto vanema rahvalaulu kirjeldu-sed 19. sajandil ja tänapäeval. Võrdlev uurimus“. Magistrütõie preemia saie Elgindy Helena uma tüüga „Kolmas sektor kui kohaliku omavalitsuse partner hariduspoliitika kujundamisel ja rakendamisel. Setomaa valla näide“.

Anna avvu, soovi õnnõ ja looda, õt naa' noorõ õks ummi

Seto Instituudi juhataja Raudoja Ahto tennäs ja kitt Keerpalu Agnest, kiä saiõ preemia uma bakalaureusõtüü iist.

Sundelli Harri pilt

Kae' perrä!

Kogoh olõvit üliopilastõid saat lukõ **Reegi maja raamadukogoh**, inne saat vällä trükit tõie nimekirja kaia' Seto Instituudi kodolehelt <http://www.setoinstituut.ee/ulioopilastoode-kogu/>.

tegemiisi Setomaaga kõidüseh hoitva'! Tulõviguh tahasi' nätä',

õt ka Verska gümnaasiumih opva' noorõ uma uurimistüü Setomaa vai setodõ kotsilõ kirotasi'. Mi olõ hüäl meelel toest, juhada vanna ja vahtsidõ raamatidõ mano, oppa ja avida nii, kuis jovva. Peläku-i küssü'! Niisamatõ või instituudist abi ja nõvvu küssü' õga nuur ja vana, kiä taht Setomaad uuri', olgu' koolitüü jaost vai umast huvist.

Seto Instituudi preemiakonkursilõ om ütsä aastaga joosul

joudnu 40 tüüd: 21 bakalaureusõ- vai tuuga' võrdsõt lõputüüd, kümme magistrütüüd, katõsa gümnaasiumi uurimistüüd ja nõ' üts proseminaritüü. Kiä taht konkursilõ saadõt töid kaia' vai lukõ', sis nuu' omma' vällätrükitüül olõmah Reegi maja raamadukogoh. Kokko om Reegi maja raamadukogoh olõmah üle 200 üliopilastüü, alostõh seminaritõiest kooni' doktoritõieni' vällä.

Seto Kuningriik Rõsna küläh

Alostus lk 1

Pidokõnõdõ ja võistluisi kõrval om tähtsä ka' laat, koh kauplõsõ' nii uma' ku külälisõ'. Sookõrd tekk hüvvämiilt tuu, õt Seto Käsitüü Kogo meistri' oll' pant säänestmuudu, õt nä näi' päälavva, sai' kaia', midä lava-pääl tetäs. Külälisõ' sai' hindäle meeleperäst kraami osta' ja mõnõlt meistritl midägi' telli'.

Ku eis' mõista-ai tetä', sis täüs rõivakomplekt, tuu tähendäs kõgõ sinnä' mano kauvaga' om väigagi' suur välläminek ja tuu-peräst ommõgi' hüä aigupiteh telli' ja osta', õt aastaga peräst olõs kõik olõmah. Kuningriigipääväl olla' tavarõivih om kuigi' väiga' valgõ varõsõ tun-nõh, rahvarõiva' kõitvõ' inem-isõ' ütte. Kuuma ilmaga' kül' oldas hädäh ja pallõsil naisil peräst pää' haltasõ' kossõ ja linige peräst, a kõik tuu tasos ar'. Seto rõiva' omma' ilosa' ja näide kandja väärikas, sälg

lätt sirgõbas, terätsebält kae-tas, kuvvamuudu oldas. Ollõ-topsiga' pildi pääle mindä-äi. Rõiva' säädvä' raami'.

Kuningriigipäivä pandas meediah kõõ tähele, selle õt sood päivä saa-ai mäntsegi' tõõsõ pääväga' võrrõlda'. Ma usu, õt siihkottal om pääle sisu tähtsä ka' visuaal.

Soo aastaga kuningriigipäiv jääs kavvas miilde uma ilosa ilma, kotusõ ja meeleoluga'. Olõt nii ku ummi man, hädä tuust, õt puuli näist tunnõ-õi. Veeremaal ollõh ommõgi' sääne tunnõh, õt kõik omma' uma' ja aig lätt ummamuudu.

Suur teno kõigilõ kõrral-dajilõ ja osalisilõ, kiä' lõudse' tii Rõsna küllä. Edu ja toimo-kust soovi vahtsõlõ ülebsoots-kalõ Leima Evelinilõ, kiä jo nõ' om nii ku susi kriimsilm uma säitsme aamõdiga'. Ma usu, õt Evelin uma erksä olõki ja sorava keele ja sõnasäädmsõga tuu Setomaa jäl' inäp pildipääle.

Seto leelo veebikodo om nõ' ka' ingliskeeline

Seto leelot tutvustavalõ veebi-lehele laul.setomaa.ee om pant mano leelokoorõ tutvustavvi materjalõ ja veebileht om tõlgit ka' inglise kiilde, õt UNESCO vaimso kultuuriperändi nimis-tühe kant leelot olõs lihtsap tutvusta' ka' vällämaalaisilõ.

Seto leelo vasta omma' väl-lämaa inemisõ' ja inemisõ' rah-vusvahelitsil folkloorifestivalõl suurt huvvi tundnu'. Nõ' om olõmah lihtsa võimalus jaka' huvilisilõ veebilehe linki laul. setomaa.ee/en, koh om kõgõ tähtsõp jutt seto leelost. Lehel om ka' hulga helü- ja videoma-terjalõ, õt seto leeloga' lähebält tutvust tetä'.

Lehele om joudnu' teksti' leelokoorõst. Kodolehelt lõv-vät leelokoorõ andmõ', tutvustusõ, pildi', helü- ja video-näüte'. Tuu and leelokoorõlõ võimalusõ ummi tegemisi laebalt tutvusta' ja kultuuri-kõrraldajilõ ja giidele lihtsa-balt leelokoorõga' ühendüst võtta'. Leelokoori' saava' vaht-

Ekraanitõmmis

sõt materjali mano panda', tuu jaost om vaia kirotä' Valgu Mee-lele (meel.valk@gmail.com).

Seto leelot saat oppi' Lummo Kati laululaagrih, erinevidõh leelo opitarõdõh ja ka' Eesti Muusiga- ja Tiatriakadeemia perimõslaulu oppõkaval.

Laul.setomaa.ee lehel om opmist ja lõudmist pikäs aos. Sääl om hulga laulusõnnu, arhiivisalvõstuisi, leelo nuutõ,

tävveligu' seletüse' leelo helüst, mitmõhelülisusõst, sõnnu tege-misõst ja värsitaktist. Juttu om nii vanõbist ku vahtsõbist lau-last, nii naisi ku mihi ja Siberä setokõisi laulast ja ka' kerigu-laulast. Sääl om suur jago seto leeloteemalisi saatit, klippe ja filme läbi ao, õt kaia', kuvva-muudu om laulõt, midä mõtõld ja kuis leelost kõnõli' lauluimä' 40 vai eiski' 60 aastaga iist.

Lehe säi' kokko Setomaa Liidu telmisõl 2022. aastagal Eesti Rahvaluulõ Arhiivi tiid-läse' Orasõ Janika ja Kalkuni Andreas, Pärtlasõ Žanna Eesti Muusiga- ja Tiatriakadeemiast ja Lummo Kati leelokoori laulja' Valgu Meel, Palolilli Mari ja Rätsepä Triin. Kodolehe alosõs om Ojamaa Triinu juhiti Eesti Tiidüsfondi grandiprojekti raamõh 2009. aastagal valmis saanu' kodoleht. Kodolehel om Eesti Kirändusmuuseumi Eesti Rahvaluulõ Arhiivi salvõstuisi.

Seto lauluperimüse kodo-lehekülj laul.setomaa.ee om saanu' kats tunnustust: Eesti Kultuurkapitali Rahvakultuuri Sihtkapitali tunnustuspreemia ja Eesti Rahvatandsu ja Rah-vamuusiga Seltsi tunnustus „Lokulaud 2022“ aastaga tege-misõ iist.

Lehe tõlkmist ja edendä-mist tugõsi Rahvakultuuri Keskus Seto perimõskultuuri avtamismetmest.

VALGU MEEL

Seto Instituudi nuurilaagri: Setomaaal perimüst kogomah

Augustikuu edimätsel nädälil oll kolmas Seto Instituudi kõrraldõt nuurilaagri, minkõ mõtõh om tutvusta' noorilõ Setomaa ja herätä' huvvi Setomaaad tiidüsligult uuri'.

RAUDMETSÄ CARMEN

Edimäts' kats aastakka oll sis-sejuhatust – mi kai ilosat luudust, vöti lätidõst vett, käve tsassoni ja kerkih, avasti seto laulu ja pillimängu ja mia om kõgõ huvtavap, mi sai tutvust seto kultuuri edesivijidõ inemisiga'. Mitmõl laagrisõl omma' seto juurõ, a inäbüsel meist olõ-õi ettekujustki', õt midä tähendäs olla' seto täambätsel pääväl, õga väiga' tuustki', kuvvamuudu siih vanastõ eleti.

Soo kõrd mi tundõs hinnäst Setomaa' kõudet jo kindla-balt. Meele anti võimalus kogokunnalõ midägi' pakku'. Soo olõ-õs inäp turismireis – mi tulli kokko elolitsõ mõttõga' Setomaa uurimistõ panusta'. Meele anti ülesannõh kõnõlda' säntsido inemisiga', kiä' mäleh-täse' 1940.–1960. aastit Setomaa ja kiä' mõistva' uma läbi-elämisi ja mälestüisiga' tuust kõigildõ keerolitsõst aost parhillsitih tiidmisih olõvit mulkõ täütä'. Tuu om teema, midä siih nulgah piaaigu sukugi' olõ-õi uurit – tegemist om halusa üleminekiaoga', ku setokõisi elo muutu tõistsagamatsõst ja minkõ mõnigi' hüä meelega' tävveste unõhtasi'. Tuugipoolõst om tähtsä, õt tiidmisih Setomaaast vabariigi ja vahtsõst eissaisvast saamisõ vaihõlit-sõst aost jääsi-i hall kotus, a õt tuugi' jago aoluust olõs õigõhe üles kirotoit.

Laja välä pääle

Keväjätsel aol mi sai üle video-silla laagri kõrraldajidõga' kokko, meele tutvustõdi küüsümisõ kavva ja seletedi, kuvvamuudu säntse ülesandõga' pias tegelemmä. Kavah olli' pää-mäts' uuritava' teema' (kolhoosi tulõk, ar' mineminõ Petserest jne) märksõnnuga' valalõ seletet, õt mi mõistasi' juttu kääntä' ja tunnõsi' teemat, papõr käeh, mi inemisiga' õks kõnõlõmma lää-äs. Sama

Nuurilaagri juhõndajidõga.

tähtsä, nii ku olli' mi tiidmisõ' küüstäväst aost, oll küüsümis, kuvvamuudu luvva' inemisiga' edimäist kokkosaamist, kuvvamuudu pallõlda' näil hindä jaos võõralõ inemisõlõ ummi mälehtämisi ja tundmisi kõnõlda'.

Laagri edimätsil päivil mi päämätselt sai api, õt kuis kinkõgi mano minnä', midä sil-mäh pitä', kunas lindstämismassin vällä võtta' ja mäntsil teemadõl hilläkeiste lähäbäle minnä', kukki' muidogi' saa-ai kõnõlõmist ette ennusta', niis-sis mi juhindu päämätselt hindä tundmisõst. Mi säi hinnäst paari ja nii mi sis käve kol-mõl pääväl inemisi man. Katõ-gese sai kõnõlda' pallõ inäbä inemisiga', meele oll tähtsä luvva' inemisiga' süämeist süä-mehe kõnõlõminõ, õt olõsi-i esineminõ.

Mõnõ inemisõga', kinkõga' mi kõnõli, olli' laagri kõrraldaja' kokkosaamisõ jo kokko lepnü', tõisiga oll tiidä' nimi ja elokotus. Edimäne variant teküt kindlustundõ, selle õt midägi' säänest mi inne olõ-õs tennü', kuki' mi olli nii-üldä' perimüst jo kogomah kaunu', oll meil kõõ olnu' kiäki' vanõp

ja targõp üteh, a no' tull meil eis' kõrda saia'. Ja mi saigi'! A kuigi' mõlõbalõ poolõlõ om parep, ku om ette tiidä', õt tuu ja tuu tulõva' tuu kell küüsümä, kuvvamuudu vanastõ eleti, om hoops tõistsagamanõ ja eiski' vaest miiliülendävap tunnõh kavvu' spontaansõlt ussõlt ussõlõ vai eiski' küläpoodist uurmah, kas kiäki' tiid kedägi', kiä nuid aigu mälehtäs ja olõs nõuh meele kõnõlõmma.

Eisherälitsõ' kokkosaamisõ'

Mullõ jäi kõgõ inäp miilde kokkosaaminõ Višnevi Miraldaga', kinkõga' meil naas jutt eishindäst juuskma ja kõnõlõmist oll mitmõst tunnist. Ka' tundligubidõ teemadõ kot-talõ oll tä nõuh ummi mõttit jagama, kukki' ma panni tähele, õt keerolitsõbidõ ja aoluuraamadudõst traagilitsõna miilde jäänü' sündmüisist otsust tä mälehtä' ja miika' jaka' hüvvi mälehtämisi.

Näütüses jäi mullõ väiga' hinge lugu küüditajäst, kiä' jagi Siberähe saadõtavalõ perrele soovtuisi, midä olõs tark üteh võtta' ja mia' maaha jättä' –

Kokkosaamisõl Mercaga.

Višnevi Miralda luuh oll midägi' nii üldinimlikku, tuu pand meele süämepeäle, õt lähäbä aolu sündmüisi olõ-õi mõistlik õga saa-ai uuri' õnnõ hüähälv mõõdupuu perrä.

Sama tunnõhtatav tsiht kumasi läbi tõisigi' mu' ja mu paarilitsõ puult küüsütüisi inemisi juttast – kiä essü vai kaibas, kinkõl jakku süämehäädüst tõisilõgi', a kõik omma' lihtsalt inemisõ, kiä' proomõ nii hõste, ku nä mõistsõ', tor-

mitsidõ sündmüisi kiustõ kõrda saia'.

Ma võlgnõ suurõ teno nuuri-laagri kõrraldajilõ Külvigu Helenilõ, Raudoja Ahtolõ ja Valgu Heikilõ, kiä' omma' võtnu' vaivas meele kolmõ aestaga joosul pallõ Setomaa-armastust anda' ja kiä' mõistsõ' meid sool aestagal panda' umma armastust tõisilõgi' jagama. Sama pal-lõ olõ tenolik nuilõ inemisilõ, kiä' löüdsõ' aigu meele ummi mälehtämisi kõnõlda'.

Külvigu Heleni kogo pilt

Külvigu Heleni kogo pilt

Mõttit laagrilisilt

PUURI ANGELA: Laagrih oll hulga tuud, midä mõista-as uuta': mi olli valmi' hüvvi inemisiga' jutatamma ja näide jutta salvõstamma, a sis ütekõrraga' mi olli säntseh kotusõh, koh mi lasi õhupüssäst täpsüst, tõõsõh kotusõh korssi mõtsah kikkasiini. Külli vaihhõl jalotaminõ ja inemisiga' trehväminõ oll kindlahe laagri tipp. Setomaa inemisõ' omma' niipallõ ausa' ja hüä', õt huvvi ja joutu edespidit-sõs perimüse kogomisõs jakkus pikäst aos.

NIINEMETSÄ KIRKE: Ma mälehtä Tammigu Maidi-Maria poolõ minemist. Timä hellekõllanõ maja ja suursugunõ lilliaid vöti' sõnatus. Samah ka' 94aestagatsõ inemisõ hüätahtlik suhtuminõ ello ja naarahus. Laagrist jäi' miilde luu' küüditämisõst. Nuist jutast kumasi läbi kannahus ja kurbus: jänese ülespuuminõ, vele maahajääminõ ülejäänü' perrest, ikk ja segähüs tulõva iih. Järgmätse inemisõ mano sõitõh tundu' perrajäänü' kolhoosihuunõ' no' ku kurjusõ ja halu märgi'. Mino seeh tekidi' nuu' tundmisõ, õt mille om vaia aoluku alal hoita', mille mi saa-ai Barbie-ilma roosamannah ellä'. Samah ma tiiä, õt aolu ja väikõbidõ kogokundõ, näütüses setokõisi jaos, om vaia miilde tulõta', kirja panda' ja lindipääl võtta'. Tuuperäst oll Seto Instituudi perimüse kogomisõ laagri mu jaos per-rämõtlõmisõ ja jalgrattaga' Lõunõ-Eesti kuntligatsi teie pääl sõitmisõ aig. Aifumma!

RUUSI MIA: Tõõmõli välitüü tunnõhtus tull pääväl, ku ütski' ots hinnäst kuvvaguimuudu kätte anna-as ja meil tullegi' müüda küllä kavvu', ussi pääl kopta', üle aia hõigada' ja pinne tervtä'. Peräkõrra mi joudsõ valla-esindüste, kost mi sai kergehe tiidmisi, a kõnõlõmisõ joosul and tunda' jo instinkt, koh olõs tahtnu' valimivälisõ inemisõ käest küüsüdä', selle õt timä kõnõld jutt oll huvtav. Ja sis meil tull hinnäst tagasi hoita' ja innidse küüsümisõtiipääl tagasi minnä'. A tuu tunnõh, õt ma tiiäsi' täpselt, kuvvamuudu sood juttu juhti' nii, õt saia' kõnõlõja hindäle miilt-müüda küüsümisõlõ vastamma, oll kindlahe edespiditse vahtsõ püüdmisõ jaos väärt.

Peipsi- ja Setomaa nuuri suvõkuul and hulga tiidmisi ja vahtsit sõpru

1.–4. augustil oll Verskah Peipsi- ja Setomaa nuuri suvõkuul, koh nelä päävä joosul uurõ kohalikku kultuuri ja luudust 24 last iäh 10–14. Latsi oll õgast Setomaa koolist, Pala koolist ja Peipsi Gümnaasiumist.

Latsõ' käve' Peipsimaa muusiumih ja Kalevipuja kuah, koh oll seikluspark, midä mitmõ' latsõ' pei' kõgõ huvtavabas.

Verska muusiumih opati sõira tegemist ja oll vanaao tõie opitarõ, peräst lõõnaht tetti näpotüüd ja õdaguspoolõh oll umakultuuriõdak, koh sis lau-

lõti ja tandsti. Viimädsel pääväl olti kuningriigi latsipääväl.

Noorilõ oll matk ümbre Verska, kauti huvtavidõh kotusih ja proomti ka', õt kuis om etteant kotussidõ löüdmisõ (orienteeruminõ). Laagrilisilõ väiga' miildü seiklusmäng „Vesi om elo alos“, mia pand mõtlõmma luudusõ hoitmisõ, kuutüütegemisõ ja sõpru löüdmisõ pääl. Noorilõ miildu väiga' ka õdagunõ laivareis Lämmijärve pääl.

Latsi arvatõh oll laagri kõgõ rassõp jago hummogunõ üles-

tulõminõ, a tuu tei' lõbusa-bas hummogutsõ' tegemisõ' – setokeeline hummoguvõimlõminõ, tsirgulaulu kullõminõ ja jooga. Laagrilisilõ meelest oll hüä ka' tuu, õt kõrraldõt tegevüisi vaihhõl oll aigu hindä jaos ja õt nä sai' umavaihhõl parebahe tutvast, oll nalja ja naaru, löüti vahtsit sõpru. Tubli blogijidõ tüürühm pidi laagri joosul veebipäivkut, midä saat kaia' aadressi pääl https://www.instagram.com/seto_peipsisuvekool/.

Suvõkooli valmst Kala Ingrid, nõvvo ja jovvuga' olli' abis

Arundi Triinu Setomaa nuur-suutüükeskusõst, Mandli Mari Meremäe nuurikeskusõst, Orasõ Jorgen Miktämäe nuurikeskusõst ja Gunina Nadežda Raja nuurikeskusõst. Tegevüisihe olli' üteh haarõt mitmõ' eksperdi', teno kinkalõ sai' kõik päävä' huvtava'.

Suvõkuul oll teno Seto- ja Peipsimaa kultuuriperändi projektilõ „Preserving Heritage“, minkõ paarilisõ' om Peipsi Kuuhtüü Keskus ja Setomaa Liit. Lisas suvõkoolilõ mi tüütä projekti vällä Peipsi- ja Setomaa

audioluu' üteh luumisõkaar-tõga', sügüsetsel aol kõrralda perimüsõdagit ja perimüskultuuri oppamisõ metoodikidõ ja praktikidõ seminaarõ. Projekti laep mõtõh om suurõnda' kogokundõ kuuhtüüd perändi alalõ hoitmisõl, õt edendä' perimüse tutvustamist innekkõkõ noorõbilõ. Iistvidäjä om Säre Margit Peipsi Kuuhtüü Keskusõst.

Projektist saat inäba lukõ' veebih <https://ctc.ee/projektid/kaimasolevad-projektid/peipsi-kultuurikoostoo>. ER 187 Preserving Heritage pro-

jekti manorahastas Eesti EL veerepiiri programm 65618,81 euroga ja projekti tervet eelarvõh om 72909,79 eurot.

TULLUSA KAJA

Artikli sisu iist vastutas ütsindä MTÜ Peipsi Kuuhtüü Keskus ja tuu anna-ai edesi õga peegeldä-äi kuvvagimuudu programmi õga Õuruupa Liidu saiskotust.

Kaasrahasanud Euroopa Liit

Olõkatussidõst Setomaal

NASSARI ELVI

19. aastasaal ja vil ka 20. aastasaal algusõh oll' rüäolg hüä katusõkatmisõ matõrjaal. Olõkatusõ eloigä oll' ümbre 40–50 aasta, lastu- ja sindlikatussidõl 20–25 aastat. Mõnõ' katusõ' peie' vasta ka inämbä. Tiidä' om, õt 1880.–1890. aastil katõ olõkatusõ' ollõvat alalõ olnu' eiski vil 1940.–1950. aastil. Kuudaga rehepessmisõl saadi kimmä' ja hüäläadulitsõ' katusõolõ. Rügä tull' lõigada' tsirbiga, pääle rehepessmist ilosahe kuppo kõütä' ni vafo ala vai tarõ pääle viiä. Olõkatus oll' kimmäs, pidi lämmind, eiski sis ku sammõl pääle kasvi, katusõ hafa' tuuvasta olõ-s nii kimmä'.

Ku naati rükä joba massinidõga pessmä, saa-s inämb katusõolgi, massin pess puru. Inämb naata-s ka pikä olõga rükä kasvatamma, kalhoosõh naati kasvatamma lühkomba varrõga vilja, midä kombainõl hüä lõigada'. Vanast avvustõt külmäkimmäs ja pikä olõga „Sangastõ“ rüäsõrt jäteti ar maalõ. Nii lätsiki' küllih olõkatusõ' ar' aigupite aolukku, 20. aastasaal töösõl poolõl jäi olõkatusidõ tegeminõ kogoni maaha. Parhillatsõl aol inämb kiäki tsirbiga rükä põimi-i, rüäolõ' omma' kah kunstväega rammutamisõ perrä pehmekeše', kõlba-i inämb katusõkatmisõst.

Olõkatusõ tegeminõ

Olõkatusõ tegemisõ man läts vaia olõkubosit, kõrralattõ, kõütmisõst kõovitsu ja katusõõlapjut, minkõga olõ' kinni lüüdi. Tuu lapju oll' sääne lühkomba vai pikembä varrõga ja repi muudu tsälku lõigat labaga. Oll' ka pikä varrõga lapjut, minkõga altpuult sai kobenda'. Katusõl olli' risti puu', koogu', vanast olli' nuu' otsast tsän-guga, tuust kah sääne nimi – koogu' (tarõ ülemäist palki kutstigi kuuk-alonõ). Eesti keeli ülti kuukõ kotsilõ *sarikad*. Katusõl olli' kuukõ pääle kimmütet pikä' ruudmõ', midä kutsti ka paari', eesti keeli *roovlatid*. Nuu' kõüdeti kinni pöõret kõovitsaga, vahrugaga. Koogu' olli' kuusõst, pedäjäst vai haavast, paari' ütskõik määndsest puust.

Lehte tegevä':

Toimõtaja Kauksi Ülle, tel 5656 9079, e-post: kauksiyll@gmail.com
Toimõtaja (lisaleht Vahtsõt Vallah) Järvellilli Rein, tel 504 6423, e-post: rein.jarvellill@setomaa.ee
Keeletoimõtaja Palmi Silvi
Seto keele tõlkja Sarvõ Öio
Külesäädmine Lööpri Priit
Välläandja: Setomaa Liit

Setomaa kolleegium: Kõlviku Helen, Kauksi Ülle, Laaneotsa Annela, Matvei Arvi, Sarvõ Öio, Leima Aarne, Kruusamäe Meelike, Jüriõ Vello, Järvellilli Rein, Leima Evelin, Mustimetsa Indrek.

Trükjä: Printall AS

Lehe ilmumist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm ja lisalehte Vahtsõt Vallah Setomaa vald.

KAASTÜÜ' saata': kauksiyll@gmail.com

vai Setomaa aoleht, Obinitsa külä, 65301, Võro maakund.

SETOMAA VALLA UUDISÕ' saata': rein.jarvellill@setomaa.ee

Tähtaig õga kuu 12. kuupäiv.

Lehe telminõ ja reklaam: tel 5627 3889, info@setoinstituut.ee

Olgiga katmist alostõdi kaartõveerest – kubo' panti, tüveotsa' allapoolõ, ladva' ülespoolõ, pääle kimmüteti puulati', vimbi'. Kõkõ viirmitsi vihkõ kutsti kaartõviho'. Katusõ paksus oll' pia kümme tolli ja õt tä vasta piäsi, kimmüteti katusõveere kaitsmisõst vil kah risti haripuiõst puumalga', varõsjala', mia oll' sääne kõkõ vanõmb katusõhafa kintüise muud.

Tuu jaost, õt katusõhari vasta piäsi, panti pääle katusõmalkõ kimmütüst katusõlõ kimtüsest vil ka kuivi linaluid/linavarsi, hafa pääle om pant ka turbamättit. Tuu vasta, õt katmõ' ar' lindasi-i vai maaha sataasi-i, panti hafa pääle raskusõst ka lapkit kivve. Kelbä otsa panti haripuu, mõnõl oll' pant hafa otsa vil kah määndsit vigurit, õt tsirgu' nakasi-i katust kakma. Vilo vallast om tiidä' ka sääne asi, õt riidedesl pääväl katussit katõta-s, selle õt muido nakasõ' varõsõ' katusõolgi kiskma.

Kahruperse-katusõ'

Seto keeleh ülti katusõ viilo kotsilõ kelp. Oll' täüs- ja poolõkelbäga katussit. Ku kelp oll' olgiga katõt, sis jäteti katusõ ülemäiste otsa kolmõnulgalinõ mulk, midä ülti kahruperse mulk, mõnõh paigah ülti tuud kelbä paja, Võromaa poolõl ka ungas. Säänest katust kutstigi kahruperse-katus. Ülest katusõmulgu kottalõ kimmüteti üle katusõhafa kats risti lauda, minkõ otsa oll' lõigadu tsirgupaä, eläjäkäpä vai kogoni inemisõ nägo. Nuu' ülti kaitsvat võhlusõ, nõidusõ ja õgasugu häti iist. Niisama panti katusõ hafa sisse suula vai käkti väigokõisi kivikeisi, õt varõsõ' nakasi-i katust kakma.

Kahrupersega katussit peeti Eesti Rahva Muuseumi 1938. aastagal tett küüsumislehe andmidõ perrä Setomaal kõkõ vanõmbast katusõtüübist. 1873. aastagal sündünü Rõsna külä miis Ilvigu Ivvan selef, õt olgiga „kinni koet“ katusõotsa' tetti inämbüiste riihilõ vai kõrvalhuunilõ, a kahrupersega elomaja katusõl jäteti ots vallalõ tuu peräst, õt sis oll' tarõpääl hüä ütskõik midä kuivada'. Tõnõkõrd panti kahruperse mulgu ette soolavi seeh peet rõivas vai

määne võrk, miä lasõ-s tsirkõ tarõpääle. Toolõ katusõ soolalõ lasti külätargal kah pääle puhku', säändsit arstõ otsti kogoni kümne versta takast.

Puitsõ kelbäga katusõ'

Ku kelbäosa oll' hirtõst (vinne keeli *самыи*), minkidõ vaihõlõ olli' piuta tapidu' paari', eesti keeli *parred* (> *parskatus*), sis tuul katusõl säänest kelbämulku olõ-s. Hirtõst kelbäga katusõ' olli' vanal aol tarvutõsõl elomaio ja viläaitu man, 20. aastasaal säändsit inämb tetä-s, kelbäosa tetti joba lavvost. Katusõ lavvost kelbä ette panti tõnõkõrd lämmistüsest olõvihkõ.

19. aastasaal töösõl poolõl võeti ka Irboska ja Pankjaviisa kandi seto küllih rikkambidõh perrih üle vinnemuudu vopussok-katusõ', koh katusõ külgi päämäne osa om katõt olgiga, a üle kelbä küündüv osa kimmütet mitmõ ristipite veerelavvaga. Säändsil maiol olli' kaartõveere all tsakligu' ilostusõ' ja kelbä otsa keskpaigah vigurahe vällä tsäpendet ja kaunstõt otsalaud – illos ku kirotõt tiranik, kutsti poloteentsalaud (vinne keeli, *ноломение*).

Hirtõst kelbäga katussit, minkõ kotsilõ ütli' vana' seto' täüskelbäga katusõ', ültigi olõvat rikkambil. Uhusõ iist oll' katusõ otsa säet puust lõigat vikur – määnegi puust tsirk vai elläi. Saajalauluhki kiteti kosilaist, kiä mõist tarolõ ilostusõ tsäpendä', nii: *Õga pakõ-s tä palgi tüüd/õga hüüdü-s hirre tüüd/olli kikas kelbä pääl/olli haugas hafa pääl* (E, StK 33, 64/6 (16) < Setu, Krantsova k – V. Kalle < Efimia Terenti t Helme (Varõstõ Hemmo) (1926). Ku taloh oll' jahimihi, sis panti kelbä otsa ka tsirguluid vai jänese pääluid, a kalapüüdijä' panni' havvõkujo, õt sis om hüä jahionnõ vai kallo nakas hõste saama.

Olõkatussit oll' pallõ

Tuu peräst, õt olõ', midä peeti hüäst, odavast ja käeperrä matõrjaalist, olli' õgal talol umast käest võtta', sis tetti vanal aol olõkatussit õgal puul. 1926. aastal om Eesti Rahva Muuseum saatnu algkooliop-pajilõ küüsumislehe' (ankeedi'), kost tulõgi vällä, õt tuul aol oll' Setomaal alalõ hüä pallõ olõkatussit, kukki külämaiõ kruntiajamisõ' olli' joba käümäh.

Nii kirot Meremäe valla kotsilõ koolioppaja Lupkini Paul, õt olõkatussit om sääl alalõ 90%. Sulbi algkooli oppaja Bobkovsky Mihail kirot, õt *õl-katus on üldine nähtud meie [Meremäe] vallas*. Mano kirot tä viil, õt rikkamba' peremehe' omma' naanu' päält sõta maiolõ lastukatussit lüümä. Väiko-Treski koolijuhataja Karolin kirot, õt säälkandih *õl-gatuseid võib leida igal pool*. Nii-samatõ olli' inämbüiste olõkatusõ' Navigõ, Säpinä, Kuulja, Krääkova, Lõkova ja Petski algkuulõ ümbre ollõvih küllih.

Nuist kirävastussist pais-tus, õt Põhja-Setomaal tarvõtõdi

Sanna katusõ olgiga katminõ Molniga küläh Suurpuu taloh.

ERMi kogo pilt

Võpussok-katusõga tarõ Petseremaal Molosva küläh 1925. a.

Eesti Filmiarhiivi kogo pilt

olõkatust veidembä. Näütüest Mikidämäe koolioppaja Reisen-gofi Juliana and muuseumilõ tiidä', õt säälkandih om olõkatussit viil õnnõ 50% talohuunil, Võõpsõ algkooli oppaja Aggo Andres kimmüt kogoni, õt *õl-gatuseid ei või Võõbsu külas üldiseks pidada, enamasti on majadel juba laastukatused*.

Kruntiajamisõ mõõ'

1929. aasta põllumajandusõ loendusõ andmidõ perrä oll' Setomaal 71,1% tarril ja elä-jälaudul olõkatusõ', a Võromaal oll' säändsit katussit õnnõ 3,6% huunil. Kõkõ inämbä oll' tuu aastaga andmidõ perrä olõkatussit Saarõmaal (85,7%). Nuidõh maakundõh oll' huunil ka pilliruuga katõt katusit, midä setodõl arvada' olõ-s. Ruukatusõ' olli' setodõ piirirahval, Pihkva järve veeritsil vindlälisil, kinkil nätä' haaru-s viländ põllumaad ni rükä. 1930. aastil nakaš ka Setomaal olõkatussidõ hulk vähämbäst jäämä, moodulitsõmb elo nakaš pääle pressmä, nii mõnigi jõvvulitsõmb peremiis lask „kivi man“ (veski lavvalõikusõh) hirtest lasta lüvvä' ja vahtsõ tarõkatusõ katta'.

Ku külämaa' krunti aeti, sis taheta-s inämb vannamuudu ellä' ja ehtä', taha-s inämbüiste noorõmba' peremehe'. Riigi puult anti ka api ja odavappa lainurahha, ehtüslainu, a saamisõst oll' pant paragrahv, õt katusõ' piat olõma lastust, sindlist vai tsimendikivist. Olõkatusõ' võidsõ tetä' õnnõ kõrvalhuunõlõ ja tuudki lühembäst aost (ajutidsõlt). Kiä' vahtsõ'talo' uma nõvvu ja jõvvuga ehidi', võti' katusõmatõrjaali õks uma põllu päält. Nii olõvat Vilo valla Lõkova külä mehe' Lehe Nikolai (Miko) ja Ojaotsa Gavril (Kaafo) pääle maiõ kruntiajamist katnu' ummi elo-

huunidõ katusõ' õks olgiga vil 1938. aastal.

Olõkatusõ' asukambrihõ!

Eesti Vabariigih panti joba pia umariiklusõ alosõh massma säädüs, õt puu asõmõl piat inämbä tulõkimmäst matõrjaali tarvama ja katusõ piat tegemä kivist vai plekist. Riigimaja', nigu vallamaja', koolimaja' vai haigõmaja' tulli' ehtä' kivvest. Küllih kästi huunõ' üts-tõõsõst kavvõbahe ehtä', kuna igäväne hädä ollgi tuuh, õt kuiva' olõkatusõ' võti' tulõkaõhõ aigu veiga tuld. Suurõ tuulõga võidsõ ar palla' puul küllä.

Näütüest 1928. aasta keväjä palli Leeski küläh ar' 13 hoonõt, 1933. aasta hainakuuh Senno valla Panikovka küläh jalki kuvvõ talo huunõ'. Palamiisi oll' edespidigi pallõ, selle õt Petserimaa küllih, inämbä siski vinne küllih, olli' talohuunõ' huulidsa pääl tihkõhe kuuh. Pallõ oll' tarõ ümbre ka kokko ehtet huunit. *Kuivad ilmad ja õl-gatused soodustasid tuulega põlevate õlenuustide kauget lendu*, kirot 1933. aasta 13. juuni Päevaleht Panikovka tulõkaõhõ kotsilõ. Olõkatussidõ peräst johtu kipõsit palamiisi muialgi: 1934. aasta keväjä palli Viromaal maaha mitotõist talohoonõt, 1937. aastal Ridasõ küläh Läänemaal mito tallo jne.

Põhja-Eestih naatigi olõkatussit ar põlgma, eiseranis Talna ümbre olõvih kihlkun-nõh. Näütüest kirotõdi 1929. aasta 24. mai aoleheh Kaja, õt *Lõuna-Harjumaal lähemal ajal õl-gatused kolikambrisse heidetakse ja neile asemel tulevad sindli- ja kivikatused, mis palju nägusamad ja vastupidavamad on*. Siski õgal puul nuid olõ- vai ruukatussit põlata-s ar', nigu oll' Muhuh vai Saarõmaal. Riigi puult naati sis andma nõvvu, kuis olgõ saasi' tulõ-

kimmämbäst muuta'. Soovtõdi katusõolõ kubo' inne katusõlõ katmist savileeme sisse kasta' ni hõste läbi ligonõda' laskõ'. Pääle katmist ja arkuuomist olla' olõkatus tulõkimmäs ni illos kah. Tuud tiä-i, ku pallõ säänest muudu ka tetti.

Olõst katussit olõki-i

Olõkatusõ' nõudsõ' huult, õt tormiga ar lagonõsi-i vai kogoni minemä lindasi-i. Saarõrahval, kiä meretuuli seeh pidänü elämä, oll' kohus kõõ katusõhafa kimtüisi üle kaia'. Saarõmaal ja Muhumaal naati illatsõmbal aol katussit lastõ vai lauduga kimmütämmä. Mito lauda panti risti vai piuta katusõ hafa pääle. Saarlaisi kiteti tuu iist, näütüest 1937. aasta aokiräh Eesti Elu kirotõdi, õt saar-lasõ' mõistva' ruu- ja olõkatus-sit ilosahe *harjata*, tuu tähendäs sindlidõ ja lavvakõisiga (*kim-mega*) ilostõ paranda'.

Kehvembidõ setokõistõ olõkatusõ' olli' pääle suurõmbat tormi õks hargulõ, mõni vaenõ rühiki-s nuid veiga kobendamma. Tuuperäst oll' uma-aolitsih aolehiah tõnõkõrd ka setodõ pilkamist. Mõni seto jalki tiidse, õt ku sammõl aigupite katusõolgi pääle kasus, saa lämmämb.

Ku katus nakaš kogoni lagonõmma, aeti olõpada' üleväst maaha ni viidi põlluväetüest. Mõni peremiis arvas, õt sääne aastit saisnu põlluramm om sitast parembki. Olõkatusõ' olli' kasuligu' vil tõistki muudu, midä vahtsõl aol mõista-i mõtõldagi. Nii olla' katusõolõ' näläaol pästnü' nii mõnõgi lehmä vai hõhvakõsõ elo – inne ku vahtsõnõ hain haletama nakaš, oll' vana hain mõnõh taloh pikä talvõ pääle otsa saanu ja eläjilõ naati määndse huunõ olõkatust süütmä.

Nigu alostusõh olõ nimmänü, olõ-i parhillatsõl aol katusõolgõ saia'. Pilliruugu õks om võtta', katusõmeistrit kah lõüdis, a tuu tüü om veiga hinda lännu – keskmätsõ suurusõga ruukatus lätt massma liki 15 000 eurot, suurõmb pia 30 000. Eesti Vabariigimuuseumih olõ-i ütteri olõkatust, a kunagi oll' plaanih kimmähe tetä', selle õt olõ joh-tunu lugõma, kuis 1961. aasta aoleheh otsti olõkatustõ tegijit. Arvada' mõistjit ollgi, a arvada' olõ-s inämb minkõst tetä'. Olõkatussit või Setomaal vil alalõ olla', a nuu' omma' kunsttahvli (eterniidi) ala käkit. Ütte sää-nest aidakatust näi pia 20 aastat tagasi Kossõlka küläh.

Seto Miihi Summ kohtumas patriarh Bartolomeusega.

Foto: Erik Peinar

Patriarh Bartolomeus tuleb septembris Setomaale

Tema Pühadus Oikumeeniline Patriarh Bartolomeus peab armulauaga jumalateenistuse Värska uuel laululaval 16. septembril 2023. See on seto rahva ja kõigi õigeusklike jaoks äärmiselt oluline sündmus, kui õigeusu kiriku kõrgeim vaimulik tuleb Setomaale ning korraldab siin suure vabaõhu jumalateenistuse.

REIN JÄRVELILL

Viimati külastas Bartolomeus Eestit 2013. aastal, kui viibis siin nädal aega ning pidas jumalateenistuse Tallinna Issanda-muutmise peakirikus, kohtus Vabariigi presidendi, peaministri ja riigikogu esimehega, pidas teenistused Tallinna Siimeoni ja Anna peakirikus. Patriarh külastas Pärnut, Haapsalu, Kihnut ja Saaremaad.

Tema Pühadus Oikumeeniline Patriarh Bartolomeus (ilmikunimega Dimitrios Archontonis) on sündinud 29. veebruaril 1940. aastal Türgis Imbrose (Gökceada) saarel Türgi kodanikuna. Tema vanemad olid kohalikud õigeusklikest kristlastest kreeklased.

Doktorikraadi omandas ta 1968. aastal Rooma Gregoriuse Ülikoolis. 1968. aastal pühitseti ta preestriks ja ülendati peagi arhimandriidiks. Patriarh Dimitrios I uinumise järel valis Oikumeenilise Patriarhaadi püha sinod 1991. aastal ta ühehäälselt uueks oikumeeniliseks patriarhiks.

Tema Pühadus on avaldanud arvukalt teadusartikleid, kõnesid ja jutluseid. Ta on Ida-kirikute Kanoonilise Õiguse Ühingu asutajaliige ja pikaajaline asepresident. Samuti Kreeta Õigeusu Akadeemia liige ja Viini Pro Oriente Instituudi auliige. Ta osales 15 aastat Kirikute Maailmanõukogu komisjoni Usk ja Kirikukord töös, neist kaheksa aastat selle asepresidendina.

Võttis osa Kirikute Maailmanõukogu IV, VI, ja VII assambleest, millest viimasel valiti ta Kirikute Maailmanõukogu kesk- ja täitevkomiteede liikmeks. Oli 1990. aastal Genfis kokku tulnud üleilmse õigeusu kirikute oikumeenilise sinodi kokkukutsumist ettevalmistava komisjoni esimees.

Patriarhina on ta käinud arvukalt riigivisiitidel üle maailma ja apostellikel visiitidel pea kõigis õigeusu kirikutes ning teistes kirikutes erinevatel maadel. Tema Pühadus on seisnud õigeusu sõsarkirikute heade omavaheliste suhete ja kanoonilise korra hoidmise eest, lahendanud edukalt sõsarkirikute vahel kerkinud pingeid, korraldanud mitmeid üleilmseid kirikupeade kokkutulekuid.

Eriliselt tuleb esile tõsta Tema Pühaduse panust kristlike kirikute vahelise dialoogi ja kristluse ning teiste religioonide vahelise dialoogi edendamiseks. Ta on tuntud kui „roheline patriarh“ tänu tema erilisele loodusearmastusele ja

aktiivsele keskkonnakaitsealasele tegevusele.

Patriarh Bartolomeus jälgis 1990. aastate esimesel poolel tähelepanelikult õigeusu kiriku olukorda Eestis. Peale Eesti õigeusklike korduvaid pöördumisi saatis ta mitmel korral Eestisse oma saadikuid tutvuma eesti õigeusklike olukorraga. Peale pikaajalist kaalumist otsustas ta toetada autonoomse Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku (EAÖK) taastamist ja 20. veebruaril 1996. aastal võttis Oikumeenilise Patriarhaadi püha sinod vastu otsuse taasaktiveerida 1923. aastal väljastatud EAÖK autonoomseks kirikuks tunnistamise tomose kehtivus ja seega EAÖK autonoomse kirikuna.

Järgnevatel aastatel on Tema Pühadus isiklikult seisnud EAÖK ja selle tunnustamise eest teiste õigeusu kirikute poolt ning jälginud isaliku huviga arenguid Eesti kirikus, hoidudes seejuures iga sugusest EAÖK siseasjadesse sekkumisest.

delise abi andmise kord“ (<https://www.riigiteataja.ee/akt/405012018001?leiaKehtiv>).

Toetuse saamiseks on blannet olemas Setomaa Vallavalitsuse kodulehel: <https://setomaa.kovtp.ee/sissetulekust-soltumatud-sotsiaaltoetused>. Täidetud blankett koos koolist saadud nimekirjaga,

mis näitab, et laps on kooli vastu võetud ja alustab alates 1. sept 2023 seal õppimist, saata vald@setomaa.ee.

Setomaa Vallavalitsus soovib ilusat saabuvat õppeaastat nii koolidele kui ka lasteaedadele!

ELEN KOKLA
sotsiaalosakonna
juhataja

Uus haridus- ja kultuuriosakonna juhataja on Jana Mets

Setomaa vallavalitsuse haridus- ja kultuuriosakonna juhatajana asus tööle Jana Mets.

Jana on enda kohta öelnud: „Minu karjäär on terve elu mind hoidnud hariduse ja kultuuri juures. Olen lõpetanud Tallinna Pedagoogilise Ülikooli eesti filoloogia eriala, kuid elu on pakkunud mulle erinevaid tööalaseid väljakutseid: olen töötanud õpetajana, projekti-juhina, huvijuhina, täiskasvanute koolitajana kui ka õppejuhina. Usun, et minu varasem kogemus ja taust aitavad paremini mõista erinevate haridus- ja kultuuriasutuste rolli Setomaal. Kultuurisündmusi armastava inimesena olen ka ise palju korraldanud erinevaid üritusi asutusesiselt ja ka kogukon-

nale. Näiteks on minu algatatud projekt „Valguse pidu“ Räpina linnas, kus pärast jõule saavad kõik enda jõulukuused linna südamesse lõkkesse tuua.

Vabal ajal meeldib mulle tegeleda aiandusega, mängida lastelastega ja nagu mu perekonnanimigi vihjab, võib mind tihti leida metsast seenelt ja ravimtaimi korjamast. Lisaks armastan väga käia teatris ja külastada kontserte. Olen kindel, et uus töö saab olema huvitav ja vastutusrikas, ent pakub võimalusi kohtuda uute inimestega. Minu sooviks on Setomaa valla haridus- ja kultuurivaldkonda edasi arendada.“

Soovime Janale palju edu uues ametis!

REIN JÄRVELILL

Jana Mets.

Foto: Rein Järvelill

Algab Saatse ja Obinita reoveepuhastite rekonstrueerimine

Setomaa Haldus OÜ on Setomaa valla vee-ettevõtteks saanud toetust Eesti Euroopa Liidu välispiiri programmist Saatse ja Obinita reoveepuhastite rekonstrueerimiseks. Projekti „Reoveepuhastite parandamine Setomaa reoveepuhastites“ („SetoWWTP“) üldiseks eesmärgiks on Saatse ja Obinita küla puhastite heitvee kaudu looduskaitseala satuvate toitainete koguste oluline vähendamine läbi kõrgema puhastusefektiivsuse. See läbi vähendatakse vooluveekogude saastamist ning aidatakse kaasa eutrofeerumisprotsesside pidurdumisele puhastite mõjutatud veekogudes.

Toetuse abil elluviidav investeering panustab Setomaa elukeskkonna hoidmisesse ning aitab juurutada reoveepuhastite kõrgemaid standardeid Obinita ja Saatse küla. Setomaa Haldus OÜ juhataja Raul Lepa hinnangul aitab nende investeeringute elluviimine oluliselt kaasa Saatse ja Obinita küla elukeskkonna paranemisele ning võimaldab opereerida küla reoveekäitlust tulevikus tõhusalt ja tõrgeteta.

Projektiga rekonstrueeritakse täielikult Obinita reoveepuhasti, kus rajatakse tehnoloogia ning paigaldatakse uued aeratsioonitangid ja puhastusprotsessiks vajalikud seadmed. Saatse reoveepuhasti puhul rajatakse puhastite järelpuhastuskraav ning korrigeeritakse biotiikide veetasemeid tiikide osalise täitmise kaudu, saavutamaks paremat puhastusefektiivsust.

Projekt eelarveks on kinnitatud 315 000 eurot, millest 90 % ehk 283 500 eurot kaasrahastab Euroopa Liit Eesti Euroopa Liidu välispiiri programmi vahenditest.

Projekt tegevused on plaanis ellu viia 2023. aasta lõpuks. Rahastustaotluse valmistas ette Europolis OÜ ning reoveepuhastite rekonstrueerimiseks vajalikud põhiprojektid koostas Keskkond ja Partnerid OÜ.

Setomaa Haldus OÜ on 100 % Setomaa valla kuuluv vee-ettevõtte, mis osutab vee- ja kanalisatsiooniteenuseid Setomaa vallas, Võru maakonnas.

Setomaa Haldus OÜ

Täiendav info:

■ Raul Lepp, Setomaa Haldus OÜ juhataja, tel 518 3557; e-post: haldus@setomaa.ee
■ Raul Altnurme, projektijuht, tel 5645 1976; e-post: raul@europolis.ee

Vald toetab 1. klassi astujaid 300 euroga

Saabumas on uus õppeaasta ja Setomaa Vallavalitsus toetab esimese klassi astujaid 300 euroga.

Toetus makstakse lapsevanemale, eestkostjale või perehoolduslepingu alusel last hooldavale isikule lapse 1. klassi õppima asumisel Setomaa valla kooli või erivajadus-

tega laste õppeasutusse tingimusel, et vähemalt üks lapsevanem ning kooli õppima asuv laps on rahvastikuregistri andmetel toetuse väljamaksmise hetkel Setomaa valla elanikud.

Toetuse välja maksmise kord on kinnitatud Setomaa Vallavalitsuse määrusega „Sotsiaalhoolekan-

Mitmekesine suvi Setomaal

Seto Kuningriik Rõsnas tõestas, et Setomaa ja seto kultuur elab! Mitte ainult me ise, vaid ka külalised üle Eesti ja ka väljastpoolt kinnitasid seda enda kohaloluga. Kolme suurriigi, USA, Kanada ja Saksamaa suursaadikud olid kohal ja tundsid huvi eripärase kultuuriloo ja selle hoidmise vastu. Mitmeid teisi prominentseid isikuid oli näha sõira ja hansat maitsmas!

30. aasta juubeli kuningriik läks korda! Aitäh korraldajatele ja kuningakülale!

Kuningriigi alustuseks jumalateenistus Rõsna tsässonas ja vastselt remonditud tsässona sisseõnnistamine oli väga sümbolne ja tähenduslik kuningriigile ning setodele. Loodan, et jätkub traditsioon alustada kuningriiki teenistusega! Olen ka kindel, et patriarhi visiit 16. septembril Värskasse toob me õigeusklikele kindlust hinge!

Valla praeguseks suurimaks projektiideeks on Obinitsa aiasaaduste väärindamiskeskuse käivitamine. See võib anda Obinitsa piirkonda ja kogu Setomaale väga suure potentsiaali maakasutuse ja tööjõu osas. Nii Setomaa Liit kui Setomaa vallavalitsus on teemasse kõvasti panustanud.

Kooliaasta alguses saame kõnelda ka Setomaa hareduse uuendamise protsessi edasiliikumisest ja usun, et kevadeks oleme jõudnud niikaugele, et suudame milleski kokku leppida ja koos sinna suunda sammud seada.

Ees on ootamas uued väljakutsed ja pingutame unistuste täitumiste nimel!

RAUL KUDRE,
vallavanem

Setomaa Vallavolikogu istung 2.08.2023 Obinitsas

■ Otsustati osaleda osaiühingus Aiasaaduste väärinduskeskus, omandades osaiühingu osakapitali osa ja tasuda selle eest osaiühingu pangakontole. Kiideti heaks osanike lepingu ja põhikirja projekt, volitati vallavanemat allkirjastama Setomaa valla nimel osanike

lepingut.

■ Kinnitati Setomaa valla omafinantseering „Atraktiivne piirkondlik elu- ja ettevõtluskeskkond“ meetmesse esitatava projekti – aiandus- saaduste väärinduskeskuse rajamise rahastamise korral, kogusummas kuni 300 000

eurot perioodil 2024–2027.

■ Otsustati omandada Setomaa vallas Obinitsa külas Kesktänav 25 maaüksus pindalaga 4662 m², sihtotstarbega tootmismaa hinnaga kokku 7000 eurot. Maa omandamisega seotud kulud (notari tasu, riigilõiv) tasub vald.

Meetme „Atraktiivne piirkondlik elu- ja ettevõtluskeskkond“ aiandus- saaduste väärindamiskeskuse projekti rahastamise korral annab Setomaa vald Kesktänav 25, Obinitsa küla maaüksuse üle osaiühingule Aiasaaduste väärinduskeskus.

Riisiku detailplaneeringu avalik väljapanek

Riisiku detailplaneeringu avalik väljapanek toimub 7.–20. septembrini 2023 Setomaa vallavalitsuses tööaegadel ja Setomaa valla veebilehel <https://setomaa.kovtp.ee/uldteave-detailplaneering>. Avaliku välja-

paneku kestel on igal isikul õigus esitada planeeringu kohta ettepanekuid ja vastuväiteid aadressil vald@setomaa.ee.

Detailplaneeringu eesmärgiks on elamukruntide moodustamine, planeeringuala hõlmab

Mikitamäe külas Riisiku (katastritunnus 46503:004:0562) ja Pargi tn 2a (katastritunnus 73201:001:0346) maaüksusi kokku 25 866 m² suurusel maalal. Detailplaneeringu avaliku väljapaneku tulemuste arutelu

toimub 25. septembril 2023 kell 13 juhul, kui avalikustamise ajal esitatakse ettepanekuid ja vastuväiteid.

ERIKA JOONAS
majandus- ja arendusosakonna juhataja

Tule Setomaale! Maal elamise päev

Maal elamise päeva eesmärk on avada uksed tegusatele ja säravatele inimestele, et aidata neil leida omale sobivat elupaika maal. Käesoleval aastal toimub Eestis Maal elamise päev 23. septembril. Paljud omavalitsused ootavad teid külla ja tutvustavad külastajale oma valda ja ettevõtteid. Pakutakse infot vabade elukohtade kohta ning räägitakse võimalustest ise endale töökohta luua. Maal elamise päeva üle-eestiline informatsioon on leitav veebilehel: maalelamisepaev.ee. Veebilehel asuv programmi tabel aitab leida info selle kohta, mis sind kus ees ootab.

Käesoleval aastal osaleb ka Setomaa vald Maal elamise päeval. Keskse sündmusena toimub Värskas Kultuurimajas Setomaa töömess „Huvitavad töökohad Setomaal“. Mess on avatud 23. septembril kella 12–15. Messil osalemine on kõigile tasuta ning kõik huvilised on väga oodatud!

Messil on võimalik kohalikel ettevõtetel tutvustada oma pakutavaid töökohti ning koostöövõimalusi. Messil osalemise teha veebiülekanne ning ettevõtete presentatsioonid jäävad edaspidiseks huvilistele vaatamiseks Setomaa valla kodulehel. Oma osalemisega toetab messi Eesti Töötukassa esindus. Ettevõtjad, kes soovivad messil oma esindusega osaleda ning oma ettevõtet reklaamida ja tutvustada,

peaksid ühendust võtma valla arendusspetsialisti Margery Roosimaaga (margery.roosi-maa@setomaa.ee).

Külal ootavad külla

Lisaks töömessile osalevad Tule Setomaale! päeval ka neli küla: Obinitsa, Uusvada, Mikitamäe ja Lüübnitsa, mille elanikud näitavad huvilistele, kuidas päriselt maal elatakse ning millega meie küldes tegeletakse.

Külade esindajad on lubanud korraldada huvilistele ringkäigu külas ning rääkida küla ajaloo ja tuleviku plaanidest. Meie külad ootavad huvilisi Maal elamise päeval järgnevalt:

- Lüübnitsa küla kella 11–16,
- Mikitamäe küla kella 11–16,
- Obinitsa küla kella 11–16,
- Uusvada küla kella 14–17.

Võta pere ühes ja veendu, et Setomaal elatakse päriselt!

MARGERY ROOSIMAA
arendusspetsialist

SETOMAA KOOLIDE
1. SEPTEMBRI AKTUSTE
AJAD:

MIKITAMÄE KOOL 9.00
VÄRSKA GÜMNAASIUM
9.30 KULTUURIMAJAS
MEREMÄE KOOL 10.00

HEAD KOOLIAASTA ALGUST!

TULE
SETOMAALE

REGISTREERI END SETOMAA VALLA ELANIKUKS

MAAL ELAMISE PÄEV
23. SEPTEMBRI 2023

VÄRSKAS / LÜÜBNITSAS / MIKITAMÄEL / UUSVADAS

setomaa.kovtp.ee

setomaa
— VALD —

#tulesetomaale

Peipsi- ja Setomaa noorte suvekool.

Foto: Liis Kogerman

Peipsi- ja Setomaa noorte suvekool andis teadmisi ja uusi sõpru

Seto Kuningriigi latsipäeval, 4. augustil jõudis lõpule Peipsi- ja Setomaa noorte suvekool, kus nelja päeva jooksul uuris kohalikku kultuuri ja loodust 24 last vanuses 10–14. Osalejaid oli kõigist Setomaa koolidest ning Pala koolist ja Peipsi Gümnaasiumist.

Suvekoolis külastasid lapsed Peipsimaa muuseumi ning Kalevipoja koda, kõige põnevamateks tegevusteks hindasid lapsed Kalevipoja koda ja selle seiklusparki.

Laagrilised tutvusid lähemalt ka seto kultuuriga – Värskas muuseumis toimus sõira ja vanaaja tööde õpituba, pärastlõunal pandi end proovile käsitöös ning päeva lõpetas tantsu

ja laulu täis omakultuuri-õhtu. Laagrilised said osaleda ka Seto Kuningriigi latsipäeva tegemistes.

Noored tutvusid matkates Värskas ümbruse looduse ja põnevate kohtadega ning panid end proovile orienteerumises. Üks laagriliste lemmiktegevusi oli põnev seikluspäev „Vesi on elu alus“, mis pani mõtlema keskkonnahoiule, aga ka vaja-

dusele teha koostööd ning leida ja hoida sõpru. Ka õhtune laevareis Lämmijärvel oli noorte arvates väga tore. Laste arvates oli laagri raskeim osa hommikune ärkamine, kuid selle muutsid erksamaks hommikused tegevused – setokeelne hommikuvõimlemine, linnulaulu kuulamine ja jooga.

Laagriliste meelest oli hea ka see, et korraldatud tegevuste vahel oli vaba aega ka muudeks tegevusteks, nii saadi omavahel paremini tuttavaks, sai palju nalja ja leiti uusi sõpru.

Suvekool toimus tänu Seto- ja Peipsimaa kultuuripärandi projektile „Preserving Heritage“, mille partnerid on Peipsi

Koostöö Keskus ja Setomaa Liit. Lisaks suvekoolile töötame projektis välja Peipsi- ja Setomaa audiolood koos loomekaartidega, korraldame sügisel pärimusõhtud ning pärimuskultuuri õpetamise metoodikate ja praktikate seminari. Projekti laiem eesmärk on suurendada kogukondade koostööd pärandi säilitamisel ja edendamisel pärimuse tutvustamist eelkõige nooremale põlvkonnale.

Preserving Heritage projekti kaasrahastab Eesti EL välispiiri programm summas 65 618,81 eurot ja projekti kogueelarve on 72 909,79 eurot.

MARGIT SÄRE
Peipsi Koostöö Keskus

Setomaa valla soojusmajanduse arengukava aastateks 2023–2033

Setomaa Vallavalitsuse määrusega nr 5, 05.07.2023 kinnitati Setomaa valla soojusmajanduse arengukava aastateks 2023–2033.

Arengukava esimestes peatükkides antakse lühülevaade varem valminud Setomaa valla arengudokumentidest koos seostega koostatud soojusmajanduse arengukavasse, Setomaa valla kaugküttesüsteemi olukorrast ning analüüsitakse korterelamute ja ühiskondlike hoonete renoveerimise mõju kaugküttesüsteemile. Järgnevates peatükkides pööratakse põhitähelepanu soojusvarustuse arengu planeerimisele, loodava kaugküttesüsteemi ja tarbijate soojuskasutuse analüüsile, pakutakse välja Värskas kaugküttesüsteemi perspektiivseid lahendusi ja hinnatakse neid nii majanduslikult, sotsiaalselt kui jätkusuutlikkuse seisukohast.

Arengukavas käsitletakse Värskas alevikus, Mikitamäe, Meremäe, Obinita ja Saate külad kohalikule omavalitsusele kuuluvate hoonete soojusvarustust. Setomaa vallas oleks kõige tõenäolisem koht kaugküttevõrgu taastamiseks ehk kaasaegsel viisil väljaehitamiseks Värskas alevikus, kus on piisavalt soojuskoormust suhteliselt väikesel territooriumil ja kõige rohkem kaugküttetarbijaid nii munitsipaalhoonete kui ka korteriühistute näol. Katlamaja asukohana võiks vaa- deldal vallale kuuluvat maa- tükki lasteaias ja korterelamute läheduses. Ebatõenäoline on taasrajada kaugküttevõrk teistes Setomaa valla asulates, kus see on ajalooliselt olnud, sest see nõuaks kõigi korteriühistute koostööstatud tegevust nii hoonete renoveerimisel kui kaugküttele üleminekul.

Praktiliselt kõigi korteriühistute hooned vajaksid nende pikaajalise säilivuse eesmärgil renoveerimist ja selle käigus energiatõhusamaks muutmist ning sel juhul oleks nii tehniliselt kui majanduslikult mõistlik need hooned ka piisavalt soojustada, et saavutataks vähemalt C energiaklass. Praeguse hoonete tehnilise seisukorra ja energiatarbimise juures oleks energiaklassiks keskmiselt E klass, kuid mõni parem, mõni halvem.

Hooneid võiks järk-järgult renoveerida vastavalt elanikkonna võimekusele. Arvestada tuleks ka sellega, et elanikkond paljudes maa-asulates kahaneb, mistõttu ei olegi võib-olla mõistlik kõiki elamuid/hooneid renoveerida, vaid pooltühjade hoonete elanikud kokku kolida tehniliselt paremas seisus olevatesse hoonetesse ja need renoveerida. See eeldab

suurt bürokratlikku tööd kinnisvara juriidiliste küsimuste lahendamisel.

Munitsipaalomandis olevate hoonete renoveerimist korraldab vallavalitsus vastavalt finantsvõimalustele ja riiklike toetuste olemasolule. Kõik Eesti energiamajanduse arengudokumendid viitavad sellele, et maagaasist tuleks Eestis täielikult loobuda kas juba aastaks 2035 või hiljemalt aastaks 2050. Seega tuleks ka Värskas aleviku soojusmajanduse tuleviku kavandamisel esmajoones analüüsida taastuvate ja kodumaiste energiaallikate kasutamise võimalusi.

Põhimõtteliselt saaks Värskas hoonete kütte lahendada mõnel järgneval viisil:

- kaugküttesüsteemi rajamine hakkpuidukatlamaja baasil;
- kaugküttesüsteemi rajamine pelletikatlamaja baasil;
- lokaalsete gaasikatelde asemel pelletikatelde paigaldamine ning varustamine pelletipunkri ja sötöesadmega (kui on vajalik ruum hoone- tes). Lahendusvariant tuleb iga hoone korral eraldi läbi analüüsida, selgitada välja ümberkorralduste tehnilised võimalused ja planeerida Setomaa valla soojusmajanduse arengukava vastav investeering. Lokaalse pelletikütte korral on oluline, et hoonesse oleks võimalik paigaldada vähemalt paarinädalase pelletivaruga punker.

■ lokaalküte õhk-vesi soojuspumpadega (odavam paigaldus, saadav soojus kallim kui järgmisel juhul);

■ lokaalküte energiapuuraudude baasil soojuspumpadega (kallis paigaldus, saadav soojus odavam kui eelmisel juhul).

Värskas loodava kaugküttevõrgu uue 850 kW võimsusega hakkpuidukatlamaja ligikaudsks maksumuseks võib olla umbes 1,4 M€ ja kaugkütetorustiku rajamine maksaks ligikaudu 302 500 €. Sõltuvalt aastastest tarbimismahust ja hakkpuidu hinnast võib soojuse käibemaksuta hind tarbijale tulla vahemikus 91,10 – 120,35 €/MWh.

Kui paigaldada pelletikatlamaja, võiks sõltuvalt aastastest tarbimismahust ja pelletite hinnast soojuse käibemaksuta hind tarbijale olla vahemikus 71,52 – 112,42 €/MWh. Kui hakkpuidukatlamaja korral määras soojuse hinna ära juba ainuüksi investeeringu maht, siis pelletikatlamajaga kaugkütte korral sõltuks soojuse hind põhiliselt pelletite hinnast, seega sõltub selle lahenduse perspektiivikus pelletite hinna tasemest.

LAURI SAAR,
vallavalitsuse
majandusspetsialist

Setomaa valda ja Seto Kuningriiki külastas Saksamaa Liitvabariigi suursaadik Annette Klein

Reedel, 4. augustil saabus kahepäevasele Setomaa visiidile Saksamaa Liitvabariigi suursaadik Annette Klein.

Laupäeval viibis suursaadik külasena Seto Kuningriigis Rõsnas. Setomaale tõi suursaadiku suur kultuurihuvi ning soov tutvuda seto kultuuri ning seto rahva tegemistega.

Reedel oli suursaadikul kohtumine ka Setomaa vallavalitsuses vallavanem Raul Kudre ja

Seto Kongressi Vanemate Kogu peavanema Rein Järvelilliga.

Viimased andsid põhjaliku ülevaate Setomaa valla tegemistest ning Setomaa ajaloost ning seto kultuuri hetke seisust.

REIN JÄRVELILL

Saksamaa suursaadik Annette Klein ja Setomaa vallavanem Raul Kudre.

Foto: Rein Järvelill

Valla ürituste ja sündmuste kalender
täieneb pidevalt ning on
kättesaadav valla kodulehel
<https://setomaa.kovtp.ee/kalender>

Biojäätmete käitlemine ja kompostimine Setomaa vallas

Kindlasti paljusid valla elanikke huvitab, kuidas on Setomaa vallas korraldatud biolagunevate jäätmete sorteerimine, üleandmine või komposteerimine ning millised on elanike kohustused.

Üha olulisemaks muutub jäätmete ringlusesse suunamine. Nii ka biolagunevate jäätmete liigiti kogumine annab meile võimaluse toota komposti, mida saab oma aia tarbeks ära kasutada, või biogaasi elektri tootmiseks, majapidamiste kütmiseks või hoopis auto kütusena.

Hiljemalt 2023. aasta lõpus peavad kõik kohalikud omavalitsused korraldama biolagunevate jäätmete äravedu, nii ka Setomaa vallas. Valla elanikel on kaks võimalust: kompostimine või liitumine biojäätmete korraldatud äraveoga.

Kuidas käib kompostimisest teavitamine? Kõik elanikud, kes kompostivad, peavad esitama avalduse koos pildiga kompostist. Seda on võimalik teha EVALD-i iseteeninduskeskkonnas (<https://evald.ee/setomaaavald/app/jaاتمكائتلس/>).

Iseteeninduskeskkonda minnes logi sisse ja vali:

- Minu jäätmetekkekohad
- Kompostimine
- Vali kinnistu, kus kompostid
- Taotle kompostimist
- Vali fail (lisa pilt on kinnistu kompostist)
- Kinnitused (tee linnukesed)
- Esita kinnitus

Kellel ei ole võimalus iseteeninduskeskkonnas avaldust teha, siis Setomaa valla kodulehelt leiab biolagunevate jäätmete kompostimise taotluse. See tuleb ära täita, allkirjastada ning juurde peab lisama kompostist pildi ja seejärel saatma vald@setomaa.ee meile. Kellel puudub võimalus arvutit kasutada, saavad täita paberkanjal avalduse Setomaa vallavalitsuse teeninduspunktid. Avaldusi võib juba praegu esitada.

Biolagunevate jäätmete äraveoga liitumine. Setomaa vallas on biolagunevate jäätmete äraveoga kohustatud liituma kortermajad, kus on vähemalt kaheksa korterit, kinnistud, kus ei komposteerita, ning kinnistud, mis ei ole elumumaa sihtotstarbega, kus tekib nädalas enam kui 20 kg toidujäätmeid (toitlustusasutused, sh restoran, toitlustusteenust pakkuv ettevõtte, lasteaed, kool või haigla).

Alates oktoobri lõpust on võimalik sõlmida lepinguid Eesti Keskkonnateenused ASiga ning biolagunevate jäätmete vedu hakkab toimuma alates 1. jaanuarist 2024. a.

Lisainfot leiad Setomaa valla kodulehelt.

MOONIKAPINDIS
keskkonnaspetsialist

Põhjalaagri arendamine

Setomaa Vallavalitsus koostöös Setomaa Muuseumite ja MTÜ-ga Setomaa Turism arendavad Põhjalaagri ala ning on selleks ellu kutsunud projekti „Development of Northern Camp“.

Setomaa on kujunenud oma näoliseks kultuuriturismi sihtkohaks ning on oluline arendada ja täiendada Setomaa kultuuriloolist vaatamisväärsuste nimistut. Märkimisväärse sõjaajaloolise tausta tõttu on Setomaal võimalus läbi ajaloolise Põhja- ja Lõunalaagri tutvustamise pakuda ainulaadset ja põnevat ülevaadet Setomaa sõjalisest pärandist.

Põhjalaager on eriline säilinud hoonestuse poolest – sellisel kujul ei ole säilinud ühtegi teist Eesti Vabariigi algusaastate militaarobjekti Eestis. Põhjalaagri säilinud hoonetel on lisaks sõjaajaloolisele taustale ka arhitektuurne väärtus.

Projekti üldeesmärk on Põhja- ja Lõunalaagri ajaloo ja potentsiaalset lähtuvalt kujundada neist terviklik kultuuri- ja militaarturismi kompleks, mis pakub külastajatele põnevat sissevaadet Põhja- ja Lõunalaagri ajalukku. Näidata avalikkusele tolleaegseid elamistingimusi, kasutades remonditud-renoveeritud

Põhjalaagri kasarmud ootavad uut elu.

Foto: Rein Järvell

infrastruktuuri ja kaasaegseid infotehnoloogilisi lahendusi. Projekti eesmärk on Põhjalaagrite keskendudes pakuda külastajatele aastaringselt võimalust tutvuda laagri vaatamisväärsustega ja näitustega. Projekti tulemusel saavad külastajad läbida Põhjalaagri erinevaid objekte (15) tutvustavat rada, kus iga objekt on varustatud

infostendiga. Korrastatakse ja trükitakse kaart, mis aitab külastajatel Põhjalaagri matkarajal liikuda. Korrastatakse endise kasiino vundament ja lasketiiru ala ning külastajatel tekib võimalus 3D fotode abil tutvuda Põhjalaagri barakkides toimunud eluga. Kõikide tegevuste aluseks on põhjalik ajalooline info, milleks tutvustatakse

arhiivides olemas olevate materjalidega.

Projekti peapartner on Setomaa Vallavalitsus, kaaspartnerid Setomaa Muuseumid ja MTÜ Seto Turism. Projekt „Development of Northern Camp“ kestab 1. juulist 31. detsembrini 2023. Projekti eelarve on ligikaudu 109 000 eurot, millest (ligi 98 000 eurot) ehk 90 prot-

senti kaasrahastab Euroopa Liit Eesti EL välispiiri programmist. **Setomaa Vallavalitsus**

■ **Lisainfo:** projektijuht Margery Roosimaa, margery.roosimaa@setomaa.ee, tel 5786 9861

 Kaasrahastanud Euroopa Liit

Olete oodatud Kultuurikompassile: „Kuidas kultuuriline koostöö toetab piirkonna arengut?“

Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 ja Tampere26 pärandprojekt Operation Pirkkanmaa kutuvad Kultuurikompassi foorumile. Kohtume 7. septembril Valgas ja 8. septembril Tartus, et arutada, kuidas kultuuriline koostöö toetab piirkonna arengut.

Foorumi esimene päev koosneb kolmest osast:

Ettekanded: Kuidas luua ühiskonda edasiviivaid kultuurisündmusi?

Lene Øster (Aarhus 2017, Taani) räägib Euroopa kultuuripealinna regionaalse koostöö pikaajalisest mõjust. Aarhus 2017 peetakse edulooks nii kultuurilises kui majanduslikus võttes. Seda nähti märkimisväärse arengutõukena kogu Kesk-Taani piirkonnale. Vaadates tagasi aastale 2017 – milline on olukord praegu ja millised on väljavaated kultuuri valdkonnas tulevikuks?

Kultuurikompassi vestlused: Kuidas võimestada väikeasulaid?

Paralleelselt toimub viis vestlust.

Vestlus 1: Village Hopping Tampere piirkonnas (Soome). Tampere26 kandidatuurist sündinud Village Hopping on kümne väikeprojektide ühine katkessündmus, mis avab kultuuriprogrammi regiooni vaate kaudu. Village Hoppingu idee

on saata artistid ja nende kuulajad-vaatajad ühest külast teisest, et seeläbi muuta piirkond juurdepääsetavamaks. Projekti viib ellu Tampere kandidatuuri pärandorganisatsioon Operation Pirkkanmaa.

Vestlus 2: Koos kõlavad meie hääled tugevamalt (Soome). Lahti räägitakse piirkonna kultuuripanga kogemus (veebiplatvorm piirkonna kultuurikorraldajatele) ja pargi-filosoofia festival (nädalane arvamusefestival).

Kultuurialased võrgustikud loovad lahendusi tänapäeva väljakutsetele. Tutvustatakse Culture Up võrgustikku, mis on Taani, Serbia, Soome, Hollandi ja Iirimaa ühine võrgustumisprojekt. Culture Up keskendub maapiirkonnas asuvate kultuuriorganisatsioonide ja kohalike eestvedajate võimestamisele.

Vestlus 3: Keskel ei midagit (In the Middle of Nowhere) (Eesti). Toome päevavalgele aktiivsed inimesed ja organisatsioonid, kes korraldavad sündmusi kaugel perifeerias. Need kultuurikeskused toovad rahvusvahelise kultuurielu kohapeale. Usume, et need sädeinimesed, suurepärased ideedegeeneraatorid on väärt esile tõstmist, kuna nad toovad hüljatud paigad valgusvihku ja muudavad need populaarseks. Kergitame saladusloori Tartu 2024 programmi seni varjul olnud säravalt pärlitelt, korraldajatelt, toimumiskohtadelt.

Vestlus 4: Ühendatud piirkond! (Eesti). 2023. aasta on Eestis sauna-aasta. Sauna-aasta ühendab saunatraditsioonid, kultuuri, kombed, ettevõtjad, saunatooted, kogukonnad ja eestvedajad.

Aasta on kõigile, kel on saun hinges. Kuidas saunatraditsioon ja sauna-aasta tegevused piirkonda ühendavad?

Vestlus 5: Kogukonnadiaaloo! (Eesti ja Soome). Tartu 2024 Tartu Maailmaülikool (EST) loob kogukonnaakadeemiad, kus aktiivsed Lõuna-Eesti kogukonnad ja tuntud teadlased ning kultuuritegijad inspireerivad üksteist ja parandavad maailma. Otsime lahendusi globaalsetele probleemidele lokaalselt, ja vastupidi, koos kõigi tulevikku vaatavate

inimestega. Timeout Dialogue (FIN) loodi murest, mis tekkis polariseerumise ja suurenevate pingete tõttu ühiskonnas. Timeout Dialogue eestvedaja avab osapooli kaasavaid dialoogimeetodi võimalusi, mis loob sügavama arusaama ühe teema erinevatest vaatenurkadest.

Võrgustumine: Euroopa kultuuripealinna kohalik mõju

Lukas Alsys (Kaunas 2022, Leedu), endine Kaunas 2022 regionaalne koordinaator, jagab Kaunas 2022 kogemusi piirkondlikust koostööst ning kultuuripealinna programmi loomisest ja kultuuripealinna tulemustest.

Järgneb ümarlaudade sessioon Euroopa kultuuripea-

linnade piirkondliku koostöö teemade avamiseks.

8. septembril korraldame Tartus seminari Euroopa kultuuripealinnade regionaalse koostöö kogemuste vahetamiseks.

Kohtumise eesmärk on jagada erinevate Euroopa kultuuripealinnade piirkondliku koostöö meetodeid, õppetunde ja tulemusi.

Ühises arutelus osalevad Euroopa kultuuripealinnade Kaunas 2022, Tartu 2024, Operation Pirkkanmaa, Bodo 2024 ja Århus 2017 regionaalse koostöö eestvedajad.

Kultuurikompassil osalemiseks saab registreeruda aadressil <https://www.tartu2024.ee/kultuurikompass>.

ANNE LAANEOTS
Tartu 2024 Lõuna-Eesti koordinaator

Seto Kostipäiv om läbi – elägu Seto Kostipäiv!

Parhilla' mi tähistä ja meil om hüä miil mõnõ päävä tagodsõ Seto Kostipäävä üle, a samah mi jo mõtlõ ja sää järgmäist kostipäivä. Pangõ' kirja 10.–11. august 2024, sis olõ't jälki' oodõt. Kas sis kohvigu iistvidäjänä, abilisõna, kauba pakjana vai külälisõna. Kogo Setomaa saa ütäl vai töösõl viisil ütehhaarõt.

PÄRNOJA ÜLLE

Seto Kõogi ja Seto Kostipäävä vedosnik

Šoo kostipäävä kõrralik kokkovõtõh om viil tegemäldä', a parhilla' mi anna edesi mõnõ tundõ. Ilm oll illos ja kõigil tujo hüä. Söögi' kõrralitsõ' ja kohvigu' hõste ette valmstõt. Ma olõ õks ülnü', õt Seto Kostipäiv om Setomaa kogokunnah kõgõ suurõba vabatahtligu panusõga' üritüs.

Mul on väiga' hüä miil, õt külälisõ' tuud sai' tunda' ja mõistsõ' tuudpith ka' hinnada'. Ma usu, õt nii pallo kitmist, ku kostipäävä nädälivaihtusõl, olõ-õi kohvikidõ iistvidäjä' ammu' kuuldu'.

Kõik kohvigu' olli' umanõ-litsõ' ja vöti' katõl käel vasta külälisi. Suur-suur teno kõigilõ kohvikidõ iistvidäjäilõ ja kohvikidõ miiskundõlõ. Maani kumarus!

Mi jaa siih sündmüsest pilte ja külälisi tenosõnnu. Ku tahat kõiki pilte nätä', sis kae' setokyyk.ee veebi, rubriiki Seto Kostipäiv. Sää om kõik mi šoo aestaga joosul pildistet pildi'. Suur teno, Ivaski Martin, Treiali Andres ja Tulbi Helen! Teno teelet mi saa kostipäävä emotsioonõ miilde tulõta' läbi aestaga.

Aifumma, Seto Küük! Aifumma, Kostipäiv!

Oll šoo vast päiv. Seto Küük, aifumma teelet šoo lustligu ja fantastilitsõ puulpühä iist!

Kumarus maani' teelet. Päiv oll täüs meeletüid üllätüisi.

Verska noorõ' – sää om kamba vaim ja kimmäs juht.

Toomasmäe tsirgu' ja eläjä' oll kodolähkoh löüd.

Aifumma kõigilõ!

Emotsiooni' omma' korgõh. Mi reisiseltskunnal oll nii hüä tujo, õt mitmõh kotusõh vöödõti pill ja nõstõti tuio tõisilgi'.

SARJA URMAS

Setomaa valla-
volikogo esimiis

Kõik oll suurõperäne!

Kõgõ inäp tundsõ hüvamiilt kodokohvikidõ pühendümisõ üle ja õt nä tahtsõ' külälisilõ anda' kõgõ parebat! Sitkidõst söögi' miildü' väiga'!

TIMMO MARGUS

Setomaa Liit,
Konspek OÜ

ObiNizza Üüllokaal.

Treiali Andrese pilt

Piiri Veereh.

Tulbi Heleni pilt

Kriisa Talo Kostikotus.

Treiali Andrese pilt

Maagõkõsõ Maitsõ.

Treiali Andrese pilt

Ilolinõ Kirsi Talo.

Tulbi Heleni pilt

Rikka Ivvani man.

Tulbi Heleni pilt

Vana Tare Taga.

Treiali Andrese pilt

Ilmaveere Makus Elo.

Treiali Andrese pilt

Külälisi vastusõ'

■ Kõgõ parep läbieläminõ? Kõigist mi sai ... tävveste ausalt ... õgal kohvigu oll kül' uma nägo, a imeht tekk perre lahkus – tundsõ, õt olõt oodõt, ja näide ausus. Pääle söögi' – lihtsalt olõ-õi sõnnu seletämisõ jaos ... super ...

■ Miildü, õt pakti umakasvatõtust tett süüki, õt inemisõ' vöti' külälisi vasta ummih kododõh.

■ Miildü tuu, õt kõik kohvigu', koh mi käve, olli' tõomõli pingutanu', õt pakku' hüvvi elämüisi ja huvtavvi süüke.

■ Ku suur ja hüä üritüs, väiga' hüä' sildi' õgal puol. Külälislahkus!

■ Peris seto inemisõ' ummi laula ja pillimängaga'. Peris seto süük.

■ Regilaul üüllokaalih, kodovein ja jänese lammis, hañsast verevidõ põskiga' külälislahkõ ja hüameelelinõ peremiis.

■ Hüä pereh, naarulitsõ' näo'. Kõrraga' nätä', õt oodõti külälisi.

■ Piusa Veereh oll nii hõste kõik läbi mõtõld ja sai perrega' ka' kõnõlda'. Ka' Linnusõbra Pesä miildü, õt oll kiäki' vasta võtmah ja ar' saatmah. Sai ummi tundit ja hüä' soovi' ja teno edesi anda'. Kõikaig olõ-õi perrel aigu, ku külälisi om hulga.

■ Korraks Garaazi Alla – väiga' hüä süük ja hulga vaiva nätt tegevüis! Harrõoro Hämmätüs – väiga' hüä süük, hüä pereh! Piusa Veereh – määne luudus! Super maitsva suidsukana.

■ Linnusõbra Pesä: kõrralinõ ettevalmstus, kõik läbi mõtõld ja kõrrah, toimiv. Liisnaprogramm. Tunnoh nii ku olõs lännu' küllä vanalõ sõbralõ. Süämeest ja süämehe. 5+

■ Sammõlsuu Söögitarõ võlusi uma ehedüsega'. Ja tuu, õt seto rõvih vöödas inemisi vasta, mängti pilli, vöödõti vabalt.

■ Kriisa Talo Kostikotus – hüä menüü, sõbralik pereh, kultuuri ja muusikat, rahvarõvih kõrraldaja', illos, puhas, latsi pääle mõtõld! Kõik oll super!

■ Inara, väiga' lahkõ ja sõbralik õhk-kund ja suurõ hoolõga' valmstõt söögi'.

■ Rikka Ivvani Man – sää om kõo hüä pereh.

■ Kõgõ parep šool aestagal – Ilo-linõ Kirsi Talo – ehe suhtlus. Väiga' mõistligu' hinna', kosutava' portsu', mõnus huuv, üliäge sann! Kõik kuvagimuudu helisi kokko imelitsõlt!

■ Kõgõ parep elämis – Obinizza Üüllokaal ummi kuukõ ja elävä muusigaga'!

■ Mõtsaveere Jutuss. Leelotava' koka'. Pallo rahvarõivit, latsinulk. Illos moro. Hõste kõrraldõt.

■ Harrõoro talo – maapäalne paradis. Viglasaslõkk om uhõhtamalda' elämis.

■ Ilmaveere Makus Elo – tõistmuudu, a väiga' hüä' söögi' + perre laul.

■ Vana Tare Taga. Stiilne, kodonõ, sõbralik ja lämme vastavõtt. Väiga' hüä, mitmõkülgne süük, elläv muusika.

Kuninga sõnolisõ võidulaul

Aifumma, hüä' Setomaa inemisõ, leelokandja' ja sõnolisõ. Eelä' sai ma püüne päält ummi sõnno laulta' ja ummi mõttit vällä üldä' ja sai tõist vuuri soo uhkõ tunnustusõ – Seto Kuninga sõnolinõ.

Võiki laulmisõ teema oll' sookõrd seto kiil ja tõsõ' keele', miä om mul jo mito aastakka süäme pääl olnu.

Ma sai laulta' umast elost, mi tõistsagamatsõst küläst ja seto keele oppamisõst latsilõ.

Ma tennä süäme Verska latsiaia setokeelidse rühmä oppajit, kiä' mu latsiga seto keeleh kõnölõsõ', nii õt mu till'o tütrekese' omma' jo seto keele mõistja' ja kõnölõja'.

VALGU MEEL

Aifumma, olkõ' terve!
Naka naane ma laulõmahe,
imä naka ma ilotamma,
olõ naane ma latsilinõ,
noori olõ ma nelälinõ,
katsi tillõ om mul tütrekeistä,
katsi virka velekeistä.
Küläh viil om kümme lasta,
nulgah om viil nelikümmend,
üte esä tulnu Inglismaalta,
tõsõl viirdnü Walesimaalta,
katõl peri Kanadasta,
kolmõl saanu Saksamaalta,
imä' latsil kõik Eestimaalta,
kandja' omma' kodomaalta.
Küläh om meil kümme kiiltä,
õgal latsõl mito kiiltä,
kiä kõnõl' kirjakeeli,
kiä sprechen saksakeeli,
inämp viil ingliskeeli,
latsõ' kõõ arvo saava',
tillõkõsõ' tolku tundva'.
Latsõ' saiva' ku latsiaida,
väikõkõsõ' mul Verskahe,
vahtsõ keele nä suuhtõ saiva',
seto keele selgest saiva'.
Teno anna ma oppajilõ,
kallil latsi kasvatajil,
umma kiilt ti nõhtagu-i,
umma meelest minehtagu-i,
latsiga ti kõnölõgõ',
umah keeleh arotagõ',
latsil kiil tulõ ladusahe,
seto sõna' selegehe.
Üte murrõ viil murõhtõlõ,
üte aša viil arotõlõ,
kuis nä kullä sõs kuuli läävä',
nakva' kirja nä kirotamma,
segi läävä' vast seto sõna',
võlssi läävä' vast võõra' sõna'.
Soo-ks ma kõrralda kõnõli,
jutu aie ilmašalda:
lää-i segi näil seto sõna',
lää-i võlssi näil võõra' sõna',
latsil targa' omma' pääkese',
omma' kerge' näil keelekese',
mehiläse meekekese'.
Ara oppi' vöi kolmi keeli,
selgest saia' säitse keeli,
kõnõlda' viil kümme keeli,
keele' teevä' targõmbasta,
latsõ ilma laembasta.

Kuninga sõnolinõ Valgu Meel Lummo Kati leelokooriga.

Sundelli Harri pilt

30. Seto Kuningriigipäiv

SARVÕ ÕIÕ

sootska

Kuningriigipäävä seemeh om seto laul, leelolaul. Laulmisõ ümbre om õga aetagaga' pant kasuma vahtsit tegemisi, võistlõmisi ja tuuga' omma' ka' päävä' lannü' kõikaig pikebäst ja mitmõharolitsõbast. Kolm-kümmend aastakka om hüä pikk aig, no' om vaest aig kõrrast kokko istu' tsõõrigu lavva ümbre ja arotä', õt kas samma sissekaut rata piteh edesi vai tetä' käännähüs ja minnä' süvähäe vannu tarkuisi ja tiidmisi mano, midä olõs meelega vaia, õt innine kultuur kuvvaguimuudu püsüsi'. Soo om üts mõttõloomakõnõ, minkõst võisi' kassu' mõttõpujakõnõ.

Edimätsel kuningriigipääväl olli' viil alalõ naase', kiä' olli' tõõmöli seto', kiä' olli' sündünü' ja kasunu' uma laulu ja kultuuri seeh. Sis laulunaase' ja kullõja' saisi' Obinitsah kaldõpääil kividse lauluimä kõrval ja mõni hoit kivinaase käestki' kinni, laulõti süäme ja hingest ummi vanõbidõlt perändusest saad laulõ ilma hellü kõvõndamalda' torosidõ sisse. Mi kõik olli ku üts laulusumm.

Sool kolmõkümmendäl kõrral rahvas istõ lava iih pinke pääl jäl' külõ küle kõrval suurõ kuuma käh ja liigu-us kohegi', mitu tunni kaeti ja kullõldi. Säänestmuudu oll edimätsil aetagilgi', ku tunda-as viil huvvi laavkidõ ja söõgi-joogi vasta. Süvvä' saat ka' kotoh, a säänestmuudu seto laulu kuulõ õnnõ leelopääväl vai kuningriigipääväl. Mõnõ aeg-

Sarvõ Õiõ Seto Kuningriigih Rõsnah.

Tupitsa Sveni pilt

taga iist olli' pingi' pia tühä' ja kõikaig kohegi' minti-tulti. Vaest no' jal' nakas laulusõna hinge minemä ja saias arvu sõnajovvust.

Pillimiihigi' om kõõ huvtav kullõlda', ütskõik mäntse pilli pääl kiä mäng, ütskõik ku vana vai nuur om mängjä. Ku pill jo mäng, sis eishindäst tahtva' jala' tandsma minnä' ja õgas tuu keelet olõ-õi. Jo mitmõl kõrral kuningriigipäävä aigu tahasi kõrralda pilli üldä', õt tulgõ' tandsma, sis saat arvu, õt olõs vaia lavvost põrmandut jalgu ala. Liisnalt kungligatsõ maa pääl om rassõ tandsi'.

Kargusõvõistlusõga' üts mõttõkõnõ, midä olõ innegi' mõtõlnu' ja vaest vällägi' ülnü', õt pillimiis võisi' pikält mängi', õt sis eishindäst om jo nātä', kas kargusõkargajal om läbi hindä iho midägi' näüdäda', ja

sis hindajil om aigu kõiki pikkä aigu kaia'. Vanastõ om olnu' tandsminõ eishindä jaos, liigtaminõ läbi iho. No' tetäs näütämist rahvalõ, naarahuisi kaejilõ. Tuu om olnu' õgal puul säänestmuudu, a olõ-õi ka' tuim kõrralik helõminõ. A õt kargusõkargaja saasi' hinnäst läbi pillihelü tandsu sisse hellõ', tuu jaos piat pillimiis mõistma ka' säänestmuudu mängi', õt pillihelül om tandsmisõlõ tukõ andva rütm ja keerahusõ'.

Mullõ paistus, õt pillimängu opitas tõõnõ tõõsõ päält ja mängtäski' esinemisõs, mängõ' läävä' kuigi' setohelüst vaehtõpääil vällä. Võisi' kullõlda' vai tähele panda' vannu mängmisi. Võit tetä' vahtsõ, a vannu reeglit piat sis hõste tiidmä. Pillimiis om tandsja jaos ja vastapiteh, tandsminõ om kuuhtüü. Ku tandsja' tandsva' igävält, sis

pillimiis mäng ka' igävält, ku timä mänguga' üteh tulda-ai, ja vastapiteh om sama.

Pido om õks hindä, hindä tetä'. Pido jaos om vaia pillihellü ja lauluhellü. Moodusõna meditatsioon – tuu om mi hindä seeh, mi eis' mõõda hinnäst ummi tandsmisi ja laulmisiga'.

Aifumma kõigilõ, kiä' omma' vaiva nännü', õt soogi' kuningriigipääväkene sai sündüdä'. Teno ka' kõõlõ rahvalõ, kiä' tullu' Rõsna küllä kulatamma, kiä' hinnäst näütämmä, kiä' tõisi kaema. Mu puult tenosõna' läävä' tii' mano läbi innitidõ hingekeisi.

Kroonikogo om jäl' kogosap, uma kambakõnõ kimmäp. Joudu meele, joudu teele, õt kuuh soo aastak rahuh ar' ellä' ja tõistõ aastakka ilostõ jouda'. Aifumma!

Suvi Setomaal om kipõ ja siist saaki-i kavvõmbahe minnä', selle õt kõik aig midägi sünnüs

KALA INGRIT

Seto Käsitüü Kogo vedosnik

Timahavanõ kuningriigipäiv Rõsnah oll' illos ja käsitüülistõ jaost tekus.

Kuninga näpotüü kõrraldaminõ ja käsitüü laado vidäminõ om ant Seto Käsitüü Kogo kõrralda'. Õt näpotüü om pallõ aigu nõudva, sis kuultadas tüü teema vällä varra. Soo aastaga oll' vaia kuningapääväle tuvva' helmiga ilostõ abielonaase pää kaunstus – helmine. Helmiga hindä ilostaminõ om muudu lannü illatsõmbal aol.

Timahava sai kuninga näpotüü meistrist innine Verska muuseumi vedosnik Lõvi Laine Rõsna külast. Laine om umal aol koolih opnu näpotüüd ja tima tett erisagamatsi asju saa muuseumi poodist osta'. Laine om ka varahampa hulgalisõlt helmitsit tennü. Laine tüü oll' hõste tett, hüä värmä ja ilosa muustriga.

Hindajidõl olõ-s valikut tetä' veiga lihtsa. Näpotüü võiduvõtmisõlõ oll' tuud 18 erisagamast helmist. Kõkõ noorõmp osalõja oll' 15-aastaganõ ja kõkõ vanõmp 94. Oll' säändsit meistr, kiä' ommava' hulga hel-

milisi tennü', a oll' osalõmah ka edimätsõ tüü tennü naisi. Rahvas andsõ kõkõ rohkõmp helüsit tüüle numbriga 18. Tuu helmilisõ oll' valms tennü Raudiku Laura. Pallõ õnnõ Lainele ja Luralõ ja kitä kõiki 12 naist, kiä' helmitsõ hinnada' saadiva'. Aifumma ka 435 inemisõlõ, kiä' hellü andmah kävavä', ja hüä miil om tuust, õt helüsit jagosi kõigilõ tõiele.

Kuningriigih käve hulga külälisi ja näide jaost oll' kõrraldõ käsitüü laad. Laadol oll' 43 käsitüüga kauplõjat nii Setomaalt ku välästuult. Tunti õks veiga huvvi, õt kuis saasi seto rõivit laskõ ummõlda'. Ostõti ka raamatit, ehtit ja kodo jaost tarvilikkõ asju. Kinkaga õks kõnõli, sis laadolisõ' jäivä' müügiga rahulõ, eiski kümme Seto rahvarõivaraamatut läts kaubast.

Järgmäne suurõmp ettevõtminõ käsitüülistõ jaost om mardilaat Talnah. Tulõ naada' vahtsõ kaup tuu jaost valmstama.

Tegusat sügüse uutmist ja mi proomimi õks vahtsõ kuningameistri näpotüü teema soo aastaga lõpuh vällä hõigada'.

Lõvi Laine võidutüüga.

Kudre Dorisõ pilt

Mustimõtsa' ja Sõrmusõ' sai' kokko

MUSTIMÕTSA INDREK

Puugnitsa külä elänik

Vanal hüäl aol oll Puugnitsa küläh ninnikirmaski pidämisõ kommõh. Tuu väkev pido oll juulikuu töösõl pühapääväl ja tõi kokko nii vana külä ku ka' sugulasõ' ja tutv' siist- ja säält-puult Määdjõkõ, Setomaa kōnõlõmalda'. A 90ndidõ ede-otsah viil tassahillä peet nin-nikirmask vaiu unõssihe, nii kipõlt ku jäi' tühäst soo Setomaa piiris olõva Määdjõõ veere talodõ asunigu' ja vana' sugupuu'.

Ninnikirmaskit peeti 1930. aastidõ keskpaigani' väläh-puul Setomaa piire Kahkva mõisa pargih, a 30ndidõ lõpukolõ ninnikirmask üle Seto poolõ pääl, Puugnitsa küllä. Pido oll suur ja tuud tiiti üle maa ja ilma. Ninnikirmaskilõ tull kokko tuhandit inemisi nii Võro- ku Setomaa küllist, kiäki' sinnä' kedägi' kutsu-us, kiäki' midägi' organiseeri-is; oll tiidä' õnnõ päiv ja pidokotus, rahvas tull kokko ja pido läts kauma.

Tuu tuust, a tuu vana ja unõssihe jäänü' peo tuulõh otsusti ar' kasuta' tuud vanna kuuhkaumisõ aigu ja kutsi juuli töösõl pühapääväl uma vana-vanõbidõ kodotallo Puugnitsa küllä Mustimõtsa' ja Sõrmusõ', kinkõst Mustimõtsa' omma' soo külä põlidsõ' elänigu' ja jo aastasatu.

Mustimõtsa' omma' Puugnitsah talla ja elosit pidänu' ja elänu' tämbätse pääväni' ja tulõ luuta', õt säänestmuudu jääs soo perrenimi viil aastasatos soo küläga'. Sõrmussidõ perekund om olnu' üts tähtsabit Mustimõtsu „elokaaslanõ“ ja tukõv hõimlanõ – meil om aost-aigu olnu' sakõ ja armas läbikauminõ, olgugi', õt Sõrmussidõ elo' lätsi' Setomaa tõisih küllih, päämätselt Käre ja Varõmäe küläh (viimätshe om sündünü' ka' seto lauluimä Maria Kütte).

Kokkotulõk tõi Puugnitsa küllä pia 50 vanna ja nuurt, säälhulga pallõ latsi, ja ütehkuuh joonstõdi kokko sugupuu juuri, kaeti vanna ja vahtsit

Puugnitsa külä kokkosaaminõ.

Ninnikirmask.

Eräkogo pilt

pilte, saadi tutvast ja tulõtõdi miilde Puugnitsa jutta ja elosit. Tuu oll edimäne kõrd, ku nuu' kats sugulasperheht umavaihol ilma muu põhjusõlda' ku õnnõ kokkosaamisõ rõõmuga' kokko sai'. Talosainu pääl olli vana' pildi', nuid sai kaia', oll katõt uhkõ laud. A kokkotulõk oll kindlahe kõgõ tähtsáp

tuuperäst, õt noorõp rahvas tull kohalõ ja ütstõõsõga' sai jutata', sai vahtsõlt ummiga' kokko, lõiti ütstõist.

Ma usu, õt ilmah om viil hulga Mustimõtsu ja Sõrmussit, kiä' saa-as kokkotulõkulõ tulla', a kiä' võisi' mullõ uma olõmah olõmisõst ja sugupuu juuri otsinguist tiidä' anda'.

Mul olõs hüämiil ka' kuulda' mi sugupuuga' kokkoputnu' lähisugulaisilt ja tutvilt mälestüisi ja nätä' fotosit mi luust ja inemisist. Ma olõ ja mi olõ õgasagamatsist hüvvist vihjetest ja palakõisist huvtõt – õks tuu jaost, õt sugupuu kokko saasi' ja sugupuu eläsi' edesi.

Jo järgmätsel aastagal mi püvvä kõrralda' Puugnitsah ninnikirmaski tervele küläle ja külä sõbrolõ – tuud sis mõtõga', õt ka' sooni' aoni' ilosahe toimiv külä ja külälänigu' umavaihol parebahe tutvast saasi' ja tuuläbi küläle elo sisse puhutus saasi'.

Ku joud ja aig lupa, sis püvvämi Laossina surnuaial kõrdapiteh tähistä' ja avada' mi Sõrmussidõ liinipiteh ilmakuulsa seto lauluimä Maria Kütte havvakivi ja kokko koko' timä laulu- ja jutussidõperändi. Sântse' palakõsõ' ja sugupuu perändiga' toimõtamisõ' avitasõ' seto luku hoita' ja viilgi' suurõbas ellä'. Ma püvvä kuuh uma sugupuuga' toolõ üteh avita'.

Eräkogo pilt

Vahtsõnõ plaat leelokoorilt Kullakõsõ

LÕIVU MERLIN

Ku inebidi om Setomaal leelokoorõ plaatõ vällä tulnu' ku siini päält vihma, sis no' om salvõstamistuhhin veido müüdä lännu'. Salvõstõdas veidebä. Vaest jaeta-ai fondõst inäp nii heldelt rahha? Tõõsõlt puult jälki' UNESCO kultuuri-perändi tugi pias olõma eishindäst mõistõtav. Tuust olõ-õi ka' midägi' halva, a om ka' veido kahõ. Õga plaat mäntsegi' nulgalt kintäs tuud, õt mäne om seto laul lindstamisõ aol. Ku pallõ mi lövvä plaatõ päält vahtsit viil kuuldmalda' laula – võimaluisi om hulga teno kirändüsmuusiumi arhiivilõ. Ja setokõsõ' eis' omma' suurõ' laula vällämärkjä'.

Vaest olõs hüä parhillatsõ aoteemadõl vahtsit laula kokko säädä' ja nuid vana helükelega' lauldõh lindstä'. Ku kõik leelo elemendi' kõrraga' ar' võtta', sis kaotasi' liisnalt pallõ ja tulõmus olõs vaest midägi' räpi ja hip-hopi valdkunda kuuluvat. Vanastõ tetti laula jo ka' suurõstõ tuust, mia eloh juhtu ja hingepääl oll. Kõgõ pareba' leelo hiti' liigusõ' ütelt plaadilt töösõlõ, nii ku tõisi laula olõsiki-i. Võimalus om, a tuu taht kõvastõ tüütegemist.

Ma eis' olõ kõõ üllätünü', ku kuulõ mõnt hindä jaost vahtsõttõ vanna teksti vai sis ladusat improvisatsiooni vai vahtsõttõ vanna helikauki. Samah tege hüvvämiilt, õt leeloga' om naat tõisõtsõbalt tegelemmä – õgal suvõl om väiga' populaarnõ leelolaagri ja vahtsõ asana saa no' õgaüts ka' kotoh läbi veebi oppi' umma helüjako. Mullõ meelüs seto leelo man improvisatsioon ja helülinõ mitmõkesisus ja helüsidõ pallõsus. Kõik tuu tulõ väiga' hõste vällä mihi laulah.

Sool suvõl juulih näkk ilma-valgust vahtsõnõ plaat leelokoorilt Kullakõsõ. Plaadi pääl om 19 luku, minkõst üts jago omma' tandsuluu'. Plaat nakas pääl rahulitsõlt ja nii-üldä' ker hinnäst kipõbast. Hüä om tuu, õt luu' omma' jaet säänestmuudu, õt kõrraga' saat arvu, mia om koh. Kokko om nelli jago: latsilaulu', naasevõtu ja mehelemineki laulu', tüülauulu' ja praasnigalaulu'.

Plaat om ku elotsõõr, õt kõgõpäält siia' ilma sünnütäs viil eis' kōnõlda' mõistmalda', a jo kuuldas hāltāmislaulu, mia om plaadil ka' edimāne. Edesi mindās elotsõõri müüdā mehele, vōodas naane ja sis nakas üts suur tüütegeminõ ja perākõrra peetas pito, selle õt mõntki' om kõrda saadõt. Plaadi tugõvap jago om siski' nuu' laulu', koh arhailinõ kõla ja midä om veido. Nõrgas jääs ka' läbi plaadi killõ – kotsidõ nii ku olõki-i, kukki' plaadi-vihust saat tiidä', õt killõlailjit om koorih kol'. Vaest om siihkirotaja nõrga kuuldmisõga'.

Mullõ tege suurt hüvvämiilt soo plaadi man alosmõtõh – elotsõõr. Kõik om läbi mõtõld. Hüä om tuugi', õt koorih om nii nuuri ku vanna ja andas edesi ummi tiidmisi.

Kullakõsõ sai' kokko ja naksi' laulma Põltsamaal 2003. aastagal, iistvidäjās oll Noormetsa Maria. Aestagal 2012 koori kotus ja päämäne mõtõh muutu, tuuperäst õt koori iistvidajā läts ar' Nõo valda elämä ja koorist sai päämätselt perre koor. Maria om tennü' suurt tüüd ja hulga üleskutsit, õt saia' lauljit mano. No' ommõgi' koorih 12 leelonaist, kol' killõt ja kats pillimiist. Pia kõik ütles ka' laula iist. Plaadi pääl om uma helü andnu' Aire Killõ, Liia Kaabel, Elenora Aida, Monika Hermann, Jarleen Hermann, Kätlin Ilves, Karoliina Kutsar, Karel Kutsar, Ülles Kutsar-Rusi, Maria Noormets. Killõt laulva' Ülles Kutsar-Rausi, Aire Killõ, Liia Kaabel. Karmoskat mäng Karel Kutsar.

Tāhele tuldõ kindlahe panda' tuud, õt plaat om tett leelokoori hindä rahaga', olõ-õi Kultuurikapitalilt õga mäntsestki' tõõsõst fondist rahha küüsüt.

Ostko' plaati ja toetagõ' ummi.

Nedsäjä Külä Bänd 10

LÕIVU MERLIN

Sool aastagal om lännu' säänestmuudu, õt mitteaamõdligus kunigriigipäävä peräpidõs sai Nedsäjä küläh olnu' küläbändi 10. aastaga juubõlipido. Arvada' nii hulga rahvast olõ-õi tuuh küläh kõrraga' olnugi' ku tuul õdagul. Rõsna ja Nedsäjä vaihol om õnnõ mõni kilomeetri, eishindäst õigõ kotus lõpupido jaos. Ma usu, õt Nedsäjä külä uma noorõilitsõ kogokunnaga' om iihkujo tuust, õt kuvvamuudu elo maal vōi olla'.

Külälisesinejä' naksi' hinnäst valmis säädä' jo 19.30 aigu, ku lava pääl tullu' järest

palavalt armastõt Aapo Ilves, Merca, Puriku Kaimar. Päämätsilõ esinejilõ tullu' abis nii uma' perre' ku ka' Ithaka Maria, Martin Leamon ja Sille Ilves jpt. Õdak oll pikk ja ka' ilm jovva-as rahvast lava iist tandsmast minemä aia'. Ka' tuu oll väiga' hüä, õt kohaligu' paki' süüki ja juuki. Olõ-õs ebatervislikku tüüpilist süüki, nälästele pakti tervislikku. Oll mõtõld ummilõ, õt raha jääsi' Setomaalõ.

Küläbänd näkk ilmavalgust aastagal 2013, ku Nedsäjä külä mehe' otsusti' ütehkuuh üttelehuvtavva rata kauma naada'. Edimält oll kõik tsuut juhuse pääl – oll tahtminõ küläpääväl uma külä inemisilõ esinedä', a ku kuradilõ sõrmõ jo ar' annat,

lātt jutt ka' lakja. Edimält kutsi' tutv' esinemmä, perästpoolõ jo töösõki'. Lauldas nii ummatettüt ku tõisi tettüisi laula, om kārret ja tasast muusikat. Erāle tahas kittä' hüvvi ja tugõva sisuga' eis' tett tekste, minkõ man nä kõik tegevä' tüüd.

Nedsäjä Külä Bändi tiidās üle Eesti ja näide esinemisi aoplaan om väiga' täüs. Juubõlikontserdi päävās oll nāil kontserte kokko olnu' jo üle 500 kümne aastaga joosul – tuu om ku täüskotusõga' tüü ja inäpki' viil. Positiivsõ ja hüameelelitsõ noodi päält luud muusika haard kõiki üteh, olõnõmalda' iäst.

„Mi olõ-õi hindä kotsilõ ülnü', õt mi olõ seto ansambli,“ ütles Valgu Toomas. „Meil om

nii eistett ku ka' muudõt Eesti muusikat. Iisak tuu mõotuusi Iiri ja Kanada rahvamuusikast. A muidogi' mi tii ka' ehedät seto asja.“

Arvada' vōi, õt bändil lātt hõste teno muusiga mitmõharolisisõlõ, tuu tähendās, õt kontserdil lōüd õgaüts umalõ midägi', mia tälle meelüs ja minkõ tä ar' tund. Mitmõ' luu' omma' väiga' elolitsõ' ja pandva' mõtlõmma. Samah om näide looming õks kuvvagi-muudu ütehkuuh üte mütsü all.

Nedsäjä Külä Bändil om kats plaati: aastagal 2019 „Paksu metsa vahel“ ja 2021 „Seda veel ei tea“.

Aifumma hüä tujo luumisõ ja hoitmisõ iist uma helikeelega'!

Nedsäjä Külä Bänd laval.

Lõivu Merlini pilt

Katõsa aastakka Seto Panka

Katõsa aastakka tagasi andsõ Seto kuningas Peko uma sootskalõ tiidä, õt tulõ püstü panda' Seto pank ni tetä' setodõlõ uma raha.

JÄRVELILLI REIN
pangaherr

Kroonikogo nimmäs Seto pangaherräst Järvelilli Reinu ni käskse täl kõik tarviliku' tegevüse' tetä', mia' om tarviliku' üte panga tegemisest ni uma raha vällä andmisõst. Kroonikogost hindest sai panga nõukogo ja panga nõukogo vei läbi krooni kujondusõ konkursi ni konkursi võitsõ Urmi Evelin, kiä' om olnu' tämbätseni Seto kroonõ kujondaja.

Edimätsel, 2015. aastakal lasti vällä 1-, 5-, 10-, 50- ni 100-kroonilitsõ paprõraha'. Järgmitsõst kuningriigist laskõ Seto Pank vällä 2-kroonilitsõ paprõraha. 2017. aastakal tull'

edimäne 10-krooninõ münt ni timahava laskõ Seto Pank kasutustõ edimätsõ peris hõpõraha – 30-kroonidsõ mündi.

Seto kroon om Seto Kuningriigi aamõtlik massuvahend, kõik kauplõminõ kuningriigih saa kävvü' kruunõ iist. Ka kuningriigi viisa saat osta' soodsambalt Seto krooni iist. Tuud tasosi' silmäh pitä', ku nakat kuningriigist valmis-tuma. Seto kroonõ saat kõi hindele soetada' Seto Kaubamajast: setokaubamaja.ee ja õgah kuningriigih om vällä ka Seto Panga kontor, koh saat rahha vahetada'. Seto Pank müü Seto kroonõ kursiga': 1 kroon mass 1 euro. Seto Pank ost Seto kroonõ kursiga: 1 kroon mass 0,8 eurot. Kuningriigi kauba

Seto Pank Kuningriigih.

Sundelli Harri pilt

müüjä' saava' rahha vahetada' kõi kursiga 1:1.

Seto kroon om Eesti sääduste mõistõh kunstiteos, minka omanikust om Seto Pank, kiä' lainutas Seto kroonõ inemis-tõlõ kasutamisõst ni müü ine-

mistõlõ õnnõ krooni kasutus-õigust. Nii om ka Seto krooni' kaitstu' teostõ õiguisiga' ni kroonõst koopiatõ tegemine ilma Seto Panga lualda om Eesti säädustega karistatav tegevüs – autoriõigusõ rikminõ.

Tämbätsõst om Seto Pank katsa aastakaga' ringlüste lasknu' 41 993 Seto krooni ja mõnõ' raha' omma' jo' muutunu' haruldusõst. Tuu tähendäs, õt Seto Pank nuid rahhu inämp anna-i vällä,

a nuu' raha' omma' õks viil käiberaha'.

Nii om juhtunu' 10-kroonitsõ erimündiga', mia' oll' hõbõtõt münt ni' midä om olõmah 300 tükkü. Münt lasti vällä 2017. aastakal ni tuud münti Seto Pangast inämp saa-i.

Seto Pank anna-i vällä inämp ka 2015. aastaka viie- ja kümne-kroonist paprõraha. Noidõ rahhu asõmõlõ laskõ Seto Pank timahava kasutusõlõ vahtõ kujondusõga' ja suu-rõmba turvatasõmõga' viie- ja kümnekroonilitsõ.

Vannu viiekroonilitsi om käibel kokko 1059 tükkü ni roh-kõmp nuid vällä lasta-i ja olõ-i kohki' olõmah ka'. Vannu kümnekroonilitsi om käibel 557 tükkü ja ka nuid inämp mano tulõ-i.

Timahavast 30-kroonilist juubeli hõpõmünti om plaan vermi' kooni aastaga lõpuni mano, a parhilla' om noid tettü' 150 tükkü ja ka noid saat soe-tada' setokaubamaja.ee-st.

Pidäge' sis meeleh Peko käskü, õt Seto kroonist piat saama ilmamaa raha ni tuu piat olõma kimmäs ni veiga' tahet raha.

SÜNDMUSÕ' SETOMAAAL

- **10. september** kell 12 vanavanõmbidõ päiv Reegi majah.
- **16. september** kell 10 jumalik liturgia Verska laululaval.
- **21. september** väikomaafapäiv Laossinah.
- **24. september** Setomaa külli mängu' Lobotkah.

Paasapäiv Obinitsah. Künnel kündleh kinni. Kauksi Ülle pilt

Rätsepä Triin ja Erki umastõ ja truuska ni leelonaisiga pulma neländäl pääväl Obinitsah paasapääväl. Kauksi Ülle pilt

SÜNNÜPÄÄVÄ' SEPTEMBRIH

Tuulõ Brittany – 24
5. september
Helmise leelotütrik

Ahvena Marika – 50
7. september
leelo- ja pillinaane,
Seto Kongressi
Vanõmbidõ Kogo liigõh

Ojametsa Lea – 47
7. september
Hõpõhelme' ja Meremäe
mehe' leelonaane

Toomõ Iti – 57
8. september
leeväküdsäjä, Lummo Kati
leelopargi laulja

Raudoja Ahto – 49
8. september
sootska,
Seto Instituudi vedosnik

Laaneotsa Annela – 45
8. september
sootska,
Seto Latsi Kooli vedosnik

Pliineri Natalja – 72
10. september
Petseri 2. Keskkooli
innine oppaja

Tarrosõ Aira – 59
11. september
Mokornulga koori
leelonaane

Agafonova Marju – 59
11. september
Hõpõhelme' ja Meremäe
mehe' leelonaane

Sibula Tiit – 44
11. september
muusiumitüütäjä,
Liinatsura' laulumiiis

Lassi Signe – 53
14. september
Sõsarõ
leelonaane

Variksoo Elena – 30
14. september
Tsirgukõsõ' koori
vedosnik Petserih

Tullusa Kaja – 59
15. september
Setomaa Liidu
kirotaja

Valgu Meel – 38
16. september
pillinaane,
Lummo Kati
leelopargi laulja

Helmi Aino-Maria – 79
18. september
Hõpõhelme'
ja Meremäe mehe'
vedosnik,
Meremäe-Obinitsa
naiskoori laulja

Luga Maie – 63
19. september
Sõsarõ
leelonaane

Karro Kärt – 24
22. september
Meremäe-Obinitsa
naiskoori laulja

Nurmeotsa Juta – 70
23. september
Helmise leelonaane

Kauksi Ülle – 61
23. september
kiränik, Mokornulga koori
leelonaane

Ristimäe Ingrid – 67
25. september
Ilolisõ ja Madara'
leelonaane

Lehesse Ester – 56
25. september
Mokornulga koori leelo-naane, Meremäe-Obinitsa
naiskoori laulja

Liivago Imre – 36
25. september
Verska Sanatooriumi
haldusjuht

Kuurmaa Lenna – 38
26. september
Lummo Kati
leelopargi laulja

Setomaa Vallavalitsus suuv õnnõ:

Valentina Kandla	95	Helgi Ubinhain	83	Endel Toomemägi	76	Mihail Matrosov	73
Laine Nõlvand	92	Hulda Helekivi	83	Pille Nooni	76	Siina Möldri	72
Ludmilla Lennuk	90	Küllä Kauksi	82	Viktor Perve	76	Olvi Mets	71
Maria Saarela	90	Evald Pähn	81	Mihhail Bogatov	76	Leili Sillaorg	71
Raissa Rassadkina	90	Aari Veski	81	Senni Tamm	75	Väino Lõhmus	71
Aino Lummo	87	Silvia Eelsalu	80	Nikolai Prokopjev	75	Toivo Paap	71
Raissa Rogatšova	86	Viktor Harju	80	Vaido Kooser	74	Hillar Sillaorg	71
Maria Nisu	85	Saima Lepaste	79	Koit Laanemäe	74	Heino Parm	71
Linda Saviots	85	Aino Ledjanova	78	Aare Kuura	74	Juta Nurmeots	70
Maria Tillo	84	Kalju Teppo	78	Luule Tuusa	73		

Õnnitlõmi tillõkõist
vallakodanikkku!

HANS OSKAR KIKAS

Leinämi

- † Tiiu Mattis
- † Helena Kõiv
- † Lembit Sillaots
- † Niina Liivamägi
- † Villi Kull
- † Endel Kikkas
- † Eeri Alve